

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΥΜΑΙΩΝ «ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»

Τ Α Σ Υ Μ Α Ϊ Κ Α

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ

ΑΘΗΝΑ 1989

Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ (1849 - 1922) ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Με τὸν κορυφαῖο καὶ πρωτοπόρο μελετητὴ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς λαογραφίας τῆς Σύμης¹ Δημοσθένη Χαβιαρᾶ (1849 - 1922) ἀσχολήθηκα πρὶν ἀπὸ 21 χρόνια σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτές μου ἐργασίες, πού δημοσιεύθηκε στὸν πρῶτο τόμο (1967) τοῦ ἐτήσιου περιοδικοῦ συγγράμματος τῆς Ἑταιρείας Ἱστορικῶν Σπουδῶν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ «Μνημοσύνη»², τῆς ὁποίας πρῶτος Πρόεδρος καὶ Διευθυντὴς τοῦ ὄργανου τῆς ὑπῆρξε ὁ προσφιλὴς μου διδάσκαλος καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν Νικόλαος Β. Τωμαδάκης, με προτροπὴ τοῦ ὁποίου καὶ τὴν ἔγραψα.

Εἶχα στηριχθεῖ κυρίως στὸ φυλλάδιο τοῦ ἴδιου «Μελέται καὶ Δημοσιεύματα Περὶ Σύμης καὶ τῶν Νοτίων Σποράδων καὶ περὶ τῶν Χερσονήσων Κνιδίας καὶ Ροδίας», χ.χ. ἐ., σχ. 13,50 x 22, σελ. 4 χ. ἀ., πού κατέγραφε τὰ ὡς τὸ 1913 δημοσιεύματά του. Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα μοῦ χρησίμευσε ἡ Ἐθνικὴ, ἡ Γεννάδειος καὶ ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀναγνωστηρίου «Αἴγλη» τῆς Σύμης³. Σήμερα εὐρίσκομαι στὴν πολὺ εὐχάριστη θέση, χάρις στὸν ἕγγονό του Δημοσθένη Χαβιαρᾶ(†), πού ἀπεβίωσε ὡς Δήμαρχος Σύμης καὶ μοῦ ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ ἐμπιστευθεῖ τὰ ἀνέκδοτα «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ παπποῦ του, νὰ πλουτίσω τὰ βιογραφικά του με πολιτιμότητα στοιχεῖα, πού ὁ ἴδιος καταγράφει. Σεβόμενος τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀείμνηστου φίλου, δὲν θὰ φέρω στὴ δημο-

1. Ἀλλὰ καὶ τῆς γλωσσολογίας, με πρωτοποριακὲς ἐργασίες, πού ἀποτελοῦν τὴ βάση γιὰ τὴν ὅλη μελέτη τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Σύμης.

2. Βλ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτη: «Ἡ ἐν Σύμῃ Οἰκογένεια τῶν Χαβιαράδων», Μνημοσύνη, 1(1967), σσ. 124 - 128.

3. Βλ. Φανῆς Κωνσταντινίδου: «Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἐν Σύμῃ Ἀναγνωστηρίου Ἡ Αἴγλη», Τὰ Συμαϊκά, 1(1972), σσ. 158 - 180.

σιότητα ένα σημείο μοναχὰ τῶν «'Απομνημονευμάτων», πού γράφτηκε σέ ὦρα πικρίας καί ἀπογοητεύσεως ἀπό τή συμπεριφορὰ ὀρισμένων παραγόντων ἀπέναντί του, —ποιοῦς στ' ἀλήθεια ἀπό μᾶς δὲν τὰ γεύθηκε αὐτά;— καί ἡ κοινολόγησή του προσκόπτει σέ γενικώτερους λόγους.

Τὰ «'Απομνημονεύματά» του εἶναι ἰδιόγραφα καί σταματοῦν στὰ 1878, ὁπότε πήγε στή Σύμη ὁ σοφὸς Ἄ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς⁴, εἶναι ὅμως γραμμένα μετὰ τὸ 1916, ἀφοῦ γίνεται λόγος γιὰ τὸ «Περὶ Σπόγγων καί Σπογγαλιείας ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς», ἔργο του, πού τυπώθηκε τὴ χρονιά αὐτή, ὡς ἐκδομένο⁵. Εἶναι καταχωρισμένα σὲ τετράδιο σχ. 59 x 49 ἐκ., σὲ 32 σελίδες (οἱ ὑπόλοιπες εἶναι ἄγραφες ἐκτὸς τριῶν στὸ τέλος). Προηγουμένως ἔχει ἐπικολλήσει, μετὰ τὸ 1918⁶, ἕνα δίφυλλο, ὅπου παρουσιάζεται (σελ. α' - γ') μὲ τὸ ἐξῆς πολὺ ἐνδιαφέρον κείμενο:

«'Ενώπιον τῶν Ἀκαδημιῶν, Συλλόγων Ἑταιρειῶν κ.λ. Βιέννης, Σμύρνης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθηνῶν κ.λ. ὡς μέλος τακτικὸν καὶ ἀντεπιστέλλον, ἐνώπιον τοῦ κόσμου τῶν γραμμάτων, γνωρίζοντος τὰ ποιήματά μου, ὁ ὑπογεγραμμένος Δ[ημοσθένης] Χ[αβιαρᾶς]

*Γραμματεὺς τῆς Κοινότητος Σύμης ἀπὸ τοῦ 1867⁷, ἀπεσταλμένος πολ-
λάκις αὐτῆς, ἰδρυτῆς κυριώτατος τοῦ Ἀναγνωστηρίου «Ἀἴγλης»⁸, ἰδρυτῆς
τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ «Δωδεκανήσου», ἀσχοληθεὶς μετὰ ψυχώσεως
καὶ ἀταπαρνήσεως ἀνευδρότως ἐπὶ ἔτη πλείονα τῶν πενήντα εἰς ἐρεῦνας
ἀρχαιολογικάς, ἱστορικάς, φιλολογικάς καὶ λαογραφικάς καὶ δημοσιεύσας
μελέτας πλείονας πολλῶ τῶν ἑκατὸν περὶ Σύμης, τῶν Σποράδων, τῆς Περαίας
τῶν Ροδίων, τῆς Κριθίας, καὶ ἄλλας ποικίλας γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος,*

*Βραβευθεὶς πολλάκις καὶ χρηματικῶς ἐν τῷ Ζωγραφεῖῳ διαγωνίσματι
τοῦ ἐν Κ[ωνσταντινῶν] Π[όλει] Ἑλλ[ηνικοῦ] Φιλ[ολογικοῦ] Συλλόγου⁹,
καταγίνας εἰς συλλογὰς σφραγίδων, ἀρχαίων ἀμφορέων κ.ἀ. κεραμίων».*

4. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἔργο ἔμεινε ἡμιτελές. Ὅχι μόνο ἀπὸ τὴν ἔκταση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν περίοδο πού τὰ «'Απομνημονεύματα» καλύπτουν.

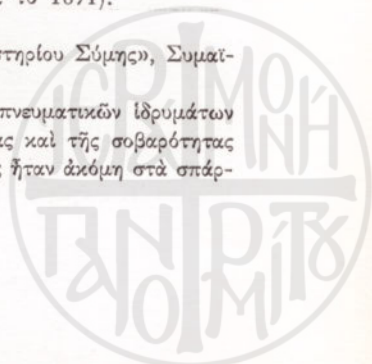
5. Δ η μ. Χ α β ι α ρ ᾶ: Περὶ Σπόγγων καὶ Σπογγαλιείας ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, Ἀθῆναι, τύποις Α. Ραφτάνη, 1916.

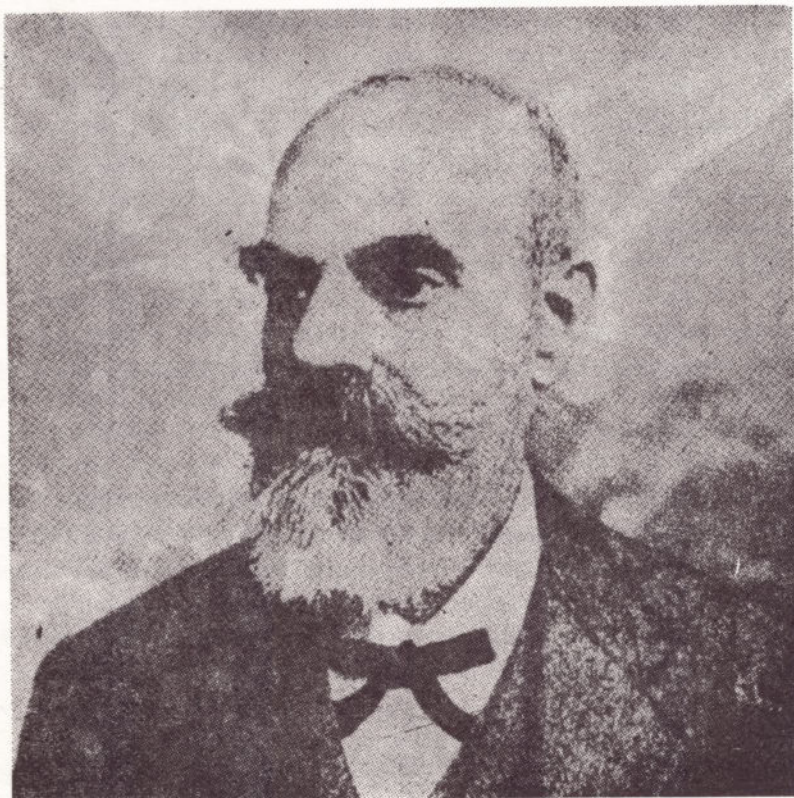
6. Ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ του ὅτι «ἐπὶ ἔτη πλείονα τῶν πενήντα» εἶχε καταγίνει σὲ ἱστορικές, φιλολογικές κ.λπ. ἐρευνες (ἐμφανίσθηκε στὰ Γράμματα τὸ 1871).

7. Ὡς τὸ 1919.

8. Βλ. Ἰ. Μ. Χ α τ ζ η φ ὠ τ η: «Ἡ ἰδρυση τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σύμης», Συνακτὸν Βῆμα, Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1962.

9. Ὁ Χαβιαρᾶς εἶχε ἀνακηρυχθεὶ μέλος σημαντικωτάτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων τοῦ καιροῦ του, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ἀναφέρει, λόγω τῆς πρωτοτυπίας καὶ τῆς σοβαρότητος τῶν ἐργασιῶν του, πού σὲ μιὰ ἐποχῇ, ὅπου ἡ ἐρευνα στὸν τόπο μας ἦταν ἀκόμη στὰ σπάρ-
γνα, πρόβαλαν τὴ Σύμη διεθνῶς.

Ὁ Δημοσθένης Χαβιαράς (1849 - 1922).

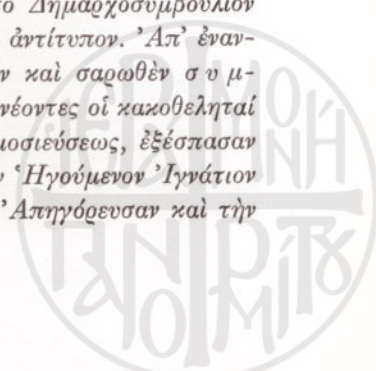

Κατόπιν καταγγέλλει με «*δόξη ήθικη*» εκείνους που έφεραν προσκόμματα στο έργο του «*πρός ζημίαν τής δόξης και τιμής τής Σύμης και τών γραμμάτων και τής φιλολογίας*»), σημειώνοντας με παράπονο ότι η άφοσίωση στις εργασίες του είχε ως συνέπεια να παραλείπει συχνά «*τά συμφέροντα τής πολυμελούς άτυχοῦς οικογενείας του άφίνων εις τό μέσον τοῦ δρόμου τās άτυχεῖς θυγατέρας του*».

Άπό κανένα τόπο δέν λείπουν ποτέ οί έκμεταλλευτές και κακοήθεις, που πλουτίζουν σέ βάρος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου και μεταβάλλονται σέ άπληνείς διώκτες τών προσώπων, που τά θηρία θεωροῦν εμπόδια στις επιδιώξεις τους. Θῦμα τέτοιων ανθρώπων ἦταν και ὁ Δημοσθένης Χαβιαρᾶς, έμπορούμενος πάντοτε άπό φιλολαϊκά και φιλελεύθερα αίσθήματα. Έτσι γνώρισε ὅλο τό μένος τους. Χαρακτηριστικά εἶναι ὅσα συνέβησαν με τά βιβλία του περι spoγγαλειάς και Μονῆς Πανοριμίτη.

Τά «Άπομνημονεύματα» τοῦ Δημοσθένη Χαβιαρᾶ παρουσιάζουν γενικώτερο ενδιαφέρον για τήν ιστορία και τά κοινά τής Σύμης, τά προβλήματα τών κατοίκων της στήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας, περιέχουν ὅμως και ένδιαφέρουσες πληροφορίες για πρόσωπα και πράγματα τής έποχῆς του και μάλιστα έπιφανεῖς λογίους, ὅπως ὁ Μανουήλ Γεδεών και ὁ Άθανάσιος Παπαδόπουλος -Κεραμεύς, που πήγε και στή Σύμη.

«Έτη τινά τής ζωῆς μου διήλθον με πίκραις και βάσανα. Άλλ' άπό τοῦ 1907 ἔως τοῦ τρέχοντος ἐπερίσσευσαν ἐκτάκτως πολύ. Τινές κακοθελητές μου εἶχαν διοργανώσει σατανικώτατον πρόγραμμα. Τό κατενόησα άμέσως, ἀλλ' ἔμεινα άπαθής. Οὐχ ἤττον ὑπέφερα πολύ και τό ἔμὸν πρόγραμμα, τό ἔργον μου παρηγκωνίσθη. Έκ τούτου ὑπέφερα περισσότερον. Τό σχέδιόν των θά ἐκθέσω ἄλλοτε.» Ἡδη περιορίζομαι εις τά ἐξῆς. Έζητήθη νά προληφθῆ ἡ ἔκδοσις τής μελέτης μου περι σπόγγων και σπογγαλειάς, ἧς τό χειρόγραφον ἔμενεν εις τό γραφεῖον τοῦ Άθήνησιν Ὑπουργείου τής Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Εἶχαν τήν ἀναίδειαν νά τό ζητήσουν!!.. Δέν κατώρθωσαν νά τοῖς δοθῆ. Άλλως τετέλεσται. . . Εἶχαν ἔτοιμον ἐν ἔλεεινόν ἔργον των ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, θά τό μετέτρεπον άμέσως συμφώνως τῷ χειρογράφῳ μου, θά τό ἐξέδιδον εὐθὺς και οἱ ἐγκάθετοι θά τό ἐξεθείαζαν εις τρόπον ὥστε ὁ κλέπτης συντάκτης του νά ἀναδειχθῆ μέγας και πολὺς και νά λάβῃ ἀπό τήν Κοινότητα Σύμης π ο λ λ ἄ ς χιλιάδας δραχμῶν, ἐνῶ ἀφοῦ ἐξεδόθη τό ἰδικόν μου τό Δημοαρχοσυμβούλιον Σύμης δέν ἠθέλησε νά τό συνδράμῃ οὐδὲ λαμβάνον ἐν ἀντίτυπον. Άπ' ἐναντίας ἐνήργησε κατ' αὐτοῦ, ἔως οὔ τήν ἔπαθεν ἐξωσθὲν και σαρωθὲν σ υ μ π ο ὑ π ο υ λ λ ο ν, ὡς λέγουν ἐν Σύμῃ. Ὅθεν μένεα πνέοντες οἱ κακοθεληταί μου, ὧν τό ἔργον, ἐννοεῖται, δέν εἶχε πλέον λόγους δημοσιεύσεως, ἐξέσπασαν κατὰ τής περιγραφῆς τοῦ Πανοριμίτου. Έκατάφεραν τὸν Ἡγούμενον Ἰγνάτιον και τοὺς ἐφόρους ὥστε δέν ἐπῆραν οὔτε ἐν ἀντίτυπον. Ἀπηγόρευσαν και τήν

πώλησίν του κατὰ τὰς Παναγούρεις τῆς Μονῆς, διὰ τοῦτο 1600 σώματά του μένουν ἐν τῷ Τυπογραφείῳ εἰς Σάμον μὲ χρῆος εἰς βάρος μου δραχ. 600 τόσων, ἐκτὸς ἄλλων 1500, ἃς ἐπλήρωσα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διὰ τὸν χάριτην, διὰ τὰ κλισέ, διὰ τὰς φωτογραφίας καὶ ἄλλα ἔξοδα.

Ζητῶ συγγνώμην ἀπὸ τὰς ἀτυχεῖς θυγατέρας μου, ἃς ἀφίνω εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου, διὸ τὰς συνιστῶ εἰς τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν των Κωνσταντίνου καὶ Σωτηρίου καὶ Γαβριήλ, εἰς οὓς ἀφίνω τὴν Βιβλιοθήκην μας καὶ τὰς ἀνεκδότους πραγματείας καὶ σημειώσεις μου καὶ τὰς διαφόρους ἀρχαιοτήτων συλλογὰς μου, διὰ νὰ τὰς διευθύνωσι καὶ ἐκδώσωσι καὶ πράξωσιν ὅ,τι καλὸν ταῖς συμβουλαῖς καὶ ταῖς ὁδηγίαις τῶν ἀδελφῶν Νικήτα¹⁰ καὶ Μιχαήλ¹¹.

Ζητῶ συγγνώμην ἀπὸ τοὺς ἀκραιφνῶς φιλοπάτριδας Συναίτους καὶ ἀπὸ τοὺς Συλλόγους καὶ ἀγαθοὺς φίλους μου φιλολόγους, ἀρχαιολόγους καὶ ἄλλους διότι τὰ βάσανά μου καὶ αἱ πικρῖαι μου καὶ αἱ πολλαπλαῖ οἰκονομικαὶ δυσχέρειαι δὲν μοὶ ἐπέτρεπον νὰ γράψω ὅσα καὶ ὅπως τὰ ἤθελον χάριν τιμῆς καὶ φήμης ἀγαθῆς τῆς ἀγαπητῆς μου Σύμης.

Ἴσως ὁμως νὰ προφθάσω νὰ κάμω ἀκόμη ἢ κἂν νὰ κατατάξω τὰς ἐν σχεδίαις πραγματείας μου καὶ ἄλλας σημειώσεις μου πλείστας».

Παραθέτομε στῆ συνέχεια τὸ κείμενο τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» τοῦ Δημοσθένους Χαβιαρά, πὸ μαρτυρεῖ τὶς ἀφηγηματικὰς του ἱκανότητες, πὸ ἄλλωστε φανερώθηκαν στὰ πεζογραφήματά του «Ὁ Καπιτὰν Μιχάλης» (1916) καὶ «Ντολόρος ἢ Σαραντάρης» (1906), καὶ περιέχει πλούσια αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὰ νεανικά του χρόνια, τὶς σπουδὰς του, τὴν παραμονὴν του στὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν ὑπηρεσίαν του στὴ Μητρόπολη Ρόδου καὶ τὴ θητεία του στὸ Δῆμο Σύμης, τὴν ἀσθένειάν του τὸ 1917, ἀλλὰ καὶ πληροφορίες γιὰ γεγονότα τῆς περιόδου τῆς τουρκικῆς κατοχῆς (1869):

«Δὲν λησμονῶ τὴν ἐντύπωσιν, ἣτις μοὶ ἔμεινεν ἐκ τῶν ἐν Σύμῃ, πενιχρῶν ἄλλως τε, φωταφῶν ἐν ἔτει 1856 ἐπὶ εἰδήσει τῆς ὑπογραφῆς ἐν Παρισίοις τῆς συνθήκης μετὰ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον. Ἡμεῖν μειράκιον μόλις ἑπτὰ ἐτῶν.

Κατόπιν ἐν Ρόδῳ, Σμύρῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει κατενόησα πῶς εἶχον τὴν Τουρκίαν αἱ μεγάλαὶ Δυνάμεις. Ἀλλὰ καὶ εἶδον πῶς ἐπὶ ἤλθον ἀλεπάλληλα τὰ γεγονότα, ἐξ ὧν ἠλλαξαν τόσον τὰ πράγματα, ἥδη δὲ μάλιστα καὶ πρόκειται νὰ μεταρρυθμισθῇ ὁ χάριτης τοῦ κόσμου ὅλον ἐν γένει καὶ ἐν τοῖς καθέκαστα. Διὰ ταῦτα ἐπέρχεται μοὶ ν' ἀναπολήσω τὰ γεγονότα ταῦτα σχετικῶς πρὸς ἐμὲ αὐτόν.

Ὁ πατὴρ δὲν μ' ἀφῆκε νὰ ὑπάγω εἰς ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον. Μ' ἐδί-

10. Βλ. Χ α τ ζ η φ ὠ τ η: «Ἡ ἐν Σύμῃ...», ὅπ. παρ., σσ. 129 - 131.

11. Βλ. Χ α τ ζ η φ ὠ τ η: «Ἡ ἐν Σύμῃ...», ὅπ. παρ., σσ. 131 - 132.

δαξεν ὁ ἴδιος ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Ἦρχισε νὰ με διδάσκη καὶ τὴν τέχνην του, τὴν ραπτικήν, δι' ἣν δὲν εἶχα ὄρεξιν. Γραμματικὴν εἶχα ἀρχίσει τοῦ Λασκάρεως.

Αἰφνης διορισθέντος διδασκάλου τοῦ Α. Κληρίδου μηνὶ Αὐγούστῳ, τοῦ 1860 ἔτους, ὁ τότε Δήμαρχος Δημήτριος Ζάγορας διώρισεν εὐταξίαν τῆς τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τὸν πατέρα μου. Τοῦτο ἦτο μέγα εὐεργέτημα δι' ἐμέ.

Κατετάχθην καὶ ἐγὼ εἰς τὴν α' τάξιν. Ἦμην κάλλιον κατηρτισμένος τῶν προσελθόντων ἐκ τῶν δύο ἐν Σύμῃ ἀλληλοδιδασκτικῶν Σχολείων.

Διήρυσσα ἐν Σύμῃ τὰ δύο σχολικὰ ἔτη 1860 - 1861 καὶ 1861 - 1862, καθ' ἃ ἡ μήτηρ μου ἐγνωρίσθη κάλλιστα με τὴν κυρίαν καὶ τὴν δεσποινίδα Κληρίδου, ἕνεκα μάλιστα τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ πολυκλαύστου Γεωργίου Α. Κληρίδου, δι' ὃν ἡ μήτηρ του δὲν ὑπέφερε νὰ μένῃ ἐν Σύμῃ. Ἐδόθη δὲ εὐκαιρία ν' ἀπέλθῃ, ὅτε διορίσθη Μητροπολίτης Ρόδου ὁ Δωρόθεος Πράσινος, ὅστις ἦτο μαθητῆς τοῦ Α. Κληρίδου, ὅθεν ἐκθύμως τὸν προσεκάλεσεν εἰς Ρόδον, ὅπου καὶ μετέβη, ἅμα γενομένων τῶν ἐτησίων ἐξετάσεων μηνὶ Μαΐῳ τοῦ 1862, τὸν ἠκολούθησα δὲ ἐκεῖ, διότι καὶ ὁ Α. Κληρίδης καὶ ἡ γραῖα σύζυγός του καὶ ἡ κόρη του Αἰμιλία ἐδέχθησαν νὰ με παραλάβωσι μεθ' ἑαυτῶν, οὐχὶ ὡς ὑπηρετήν, ἀλλ' ὡς τέκνον των, διότι ἤμην πτωχὸς καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶμαι ὑπότροφος.

Τῇ ἐπιούσῃ ἀμέσως τῆς εἰς Ρόδον ἀφίξεώς μας μετέβημεν εἰς Τριάντα, ὅπου ἤρχισαν τὰ μαθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου ἐν τῷ νάθηκι τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ τοῦ Παρθεναγωγείου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς δεσποινίδος Αἰμιλίας Κληρίδου, ἐν ἰδίᾳ οἰκίᾳ.

Ἔμενον ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην καὶ συνέτρωγον. Ἀμέσως δὲ συνησθάνθη ὅτι εὐρέθη ἐν περιβάλλον, ὅπερ μ' ἔκαμε νὰ μεταρσιωθῶ καὶ συλλάβω ἐλπίδας λίαν χρηστάς. Φαίνεται ὅμως ὅτι εἶδεξα διαγωγὴν κοσμιωτάτην καὶ ἐξόχως μετριοπαθῆ καὶ μετριόφρονα καὶ ἐκ τούτου ἐξετιμήθην πολὺ ὑπὸ τε τοῦ διδασκάλου μου καὶ τῆς γυναικὸς του καὶ μάλιστα ὑπὸ τῆς κόρης των, ἣτις ἂν καὶ ἤμην πολὺ μικρὸς (μόλις 13 ἐτῶν), με εἶχε σύντροφόν της καὶ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ εἰς ἄλλας συναστροφὰς καὶ πάντοτε συνεζήτει καὶ ὠμίλει πολὺ περὶ πολλῶν πραγμάτων μαζί μου. Συμπαθείας ἀπέκτησα πολλὰς καὶ κατενόησα κάλλιστα ὅτι ἤμην ἐν φροντιστηρίῳ, ἐν ᾧ θὰ ἐμάνθανον πολλὰ πράγματα ἐκτὸς ἐκείνων, ἅτινα ἐδιδασκόμην ἐν τῇ Σχολῇ. Ἡ Αἰμιλία εἰς Τριάντα ἤρχισε νὰ με διδάσκη γαλλικά, καὶ φυλάττω τὸ ἀλφαβητάριον ὅπερ μοὶ ἔδωκε καὶ ἤρχισα ἐξ αὐτοῦ νὰ μανθάνω γαλλικά.

Ἀφοῦ παρήλθεν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν οἱ τῶν προαστείων τῆς πόλεως Ρόδου κάτοικοι παραθερίζουσιν εἰς τοὺς εἰς Τριάντα πύργους των, ἐπανήλθαμεν εἰς τὴν πρωτεύουσιν καὶ δὴ εἰς τὸ μαράσι (ἐνορίαν) τῆς Μητροπόλεως καὶ ἐξηκολούθησαν τὰ μαθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ Σχολείου καὶ τοῦ Παρθεναγωγείου,

ἐν τῷ πενήκῳ ἑλλ. Σχολείῳ καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς πλησίον οἰκίας Δρακίδου, ἐν ἧ καὶ κατοικοῦμεν.

Ὁ διδάσκαλός μου ἦτο τακτικὸς ἐπισκέπτης τοῦ ἀρχιερέως, ὅστις μ' ἠνύνησεν.

Ἐδέχοντο συχνὰς ἐπισκέψεις ἢ τε Αἰμιλία καὶ οἱ γονεῖς τῆς καὶ ἡρχισα νὰ συνηθίζω νὰ ἀναγνώσκω ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, ὧν ἔστειλλε πολλὰς καὶ πολλὰ ἢ θυγάτηρ τοῦ διδασκάλου μου Σαπφῶ καὶ μᾶς ἔδιδον δὲ καὶ διάφοροι γνώριμοι Ρόδιοι καὶ δὴ ὁ Μητροπολίτης. Εἶχαν καὶ βιβλία ἱκανὰ διαφόρου ἔλης.

Ἄν καὶ ἤμην πολὺ μικρὸς μὲ ἠγάπων ὡς οἶονεὶ ἔφηβον οἱ Γραμματεῖς τοῦ Μητροπολίτου Θεμιστοκλῆς Κτενᾶς, κατόπιν σύζυγος τῆς Αἰμιλίας, καὶ ὁ Ἰωάννης Ποταμιάδης, κατόπιν Ποταμιάνος ὅστις μοὶ ἐγένετο φίλος, φίλτατος, ὅτε δὲ μετὰ 45 ἔτη τῷ 1908 ἔμαθεν ὅτι μετέβην εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔδραμεν ἵνα μὲ ζητήσῃ εἰς τὸ Hotel d' Orient. καὶ δεξιώσεως μὲ ἤξιωσε φιλικωτάτης εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Ρόδῳ γνωριμίας μας.

Ἄτυχῶς ὁ Ρόδου Δωρόθεος εἶχεν ἀσθενήσῃ καὶ ἠραγκάσθῃ χάριν θεραπείας νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1864.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ κόρη τοῦ διδασκάλου μου Σαπφῶ, διευθύντρια τοῦ ἐν Βαθεῖ Σάμον Παρθεναγωγείου, διορίσθη τοιαύτη τοῦ κεντρικοῦ Παρθεναγωγείου Σμύρνης, προσεκάλεσε δὲ καὶ τοὺς γονεῖς τῆς καὶ τὴν ἀδελφήν τῆς, ὅπως τὴν διορίσῃ ἐκεῖ.

Ἀφοῦ ἐγένοντο αἱ ἐτήσιοι ἐξετάσεις ἀνεχωρήσαμεν εἰς Σμύρνην καὶ κατοικήσαμεν εἰς ἀρκετὰ μεγάλην οἰκίαν ἣν ἐπὶ τούτῳ εἶχεν ἐνοικιάσει ἡ Σαπφῶ, ἣτις εἶχε σύζυγον τὸν Κωνσταντῖνον Καλβοκορέσην, Βυζάντιον, ἐκ τῶν πρώτων κρατίστων ἀποφοίτων τῆς ἐν Χάλκῃ Ἑμπορικῆς Σχολῆς. Δὲν ἔφερεν ὁμῶς τὸ ὄνομά του, γραφομένη Σαπφῶ Λεοντιάς. Μόνον μετὰ θάνατόν του ἐγράφετο Σαπφῶ Κ(αλβοκορέση) Λεοντιάς.

Ἐν Σμύρῃ τὸ Φροντιστήριον δι' ἐμὲ ἐγένετο καλλίτερον κατὰ πολὺ. Ὁ οἶκος ἐν ᾧ διητώμην ἦτο σχολεῖον παντοδαπῶν γνώσεων. Ὁ διδάσκαλός μου μὲ παρουσίασεν εἰς τὸ διευθυντήριον τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ὅπου ἐξητάσθη καὶ ἐνῶ ἐκ τῶν ὄσων ἀπήντησα καὶ ἔγραφα ἀπταιστώως ὡς πρὸς τὰ ἐλληνικὰ ἐθεωρήθη ὅτι ἤμην ἱκανὸς διὰ τὴν Β' τοῦ Γυμνασίου, κατετάχθην εἰς τὸ Σχολαρχεῖον, διότι δὲν ἐγνώριζον καὶ ἀνάλογα μαθηματικά.

Ἄντυχῶς ἠσθένησα ἐπικινδύνως κατὰ τὴν β' ἑξαμηρίαν μ' ἐθεράπευσεν, ὁ ἰατρός Π. Πάγκαλος χάριν τῆς νοσηλείας ἧς ἔτυχον παρὰ τῷ διδασκάλῳ μου καὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ Σαπφοῦ· δὲν ἐδυνήθη καὶ περατώσω τὸ Σχολαρχεῖον καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος συνώδευσα τὸν Α. Κληρίδην εἰς Κωνσταντινούπολιν, διορισθείσης τῆς θυγατρὸς τοῦ διευθυντῆρος τοῦ Παρθεναγωγείου Χάσκιοι.

Καὶ ἐκεῖ ὁ οἶκος τῶν ἦτο φροντιστήριον καὶ ἐγὼ ἐμελέτων οἶκοι καὶ αὐτοῦ μοὶ ἐσυστήθη νὰ γίνω μαθητῆς τῆς τουρκικῆς ἰατρικῆς Σχολῆς, κατόπιν

προϋτίμησα νὰ εἰσαχθῶ εἰς τὴν Θεολογικὴν τῆς Χάλκης Σχολὴν καὶ ἡτοιμαζόμεν πρὸς τοῦτο. Ὁ διδασκαλὸς μου ἐπέτυχεν, ὅπως συστηθῶ ὡς ὑπότροφος Ἀρχιερέως ἐκ τῶν πρώτων, ὅτε ἐν τῷ μεταξὺ συνέβησαν τὰ σκάνδαλα μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς καὶ τῆς Ἐφορείας, ἡ δὲ Μ. Ἐκκλησία ἔκλεισε τὴν Σχολὴν, ἀπεκλείσθη λοιπὸν καὶ ἐγὼ ἐξ αὐτῆς καὶ εἰς ἀνάμνησιν φυλάττω διατριβὰς τινὰς περὶ τοῦ γεγονότος, ὅπερ μ' ἔκαμε νὰ ζητήσω ἄλλο στάδιον.

Ὁ πατριώτης μου Βασίλειος Γόμπος ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσω διὰ νὰ εἰσαχθῶ πον ὡς ἐμπορικὸς ὑπάλληλος.

Αἴφνης ἐνέσκυφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ Χολέρα.

Ἐπαθον χολερίην καὶ ἐνοσηλεύθην πάλιν καλῶς. Ἀλλὰ δὲν ἐφοβήθην, ἂν καὶ δὲν λησμονῶ τὴν φοβερὰν ἐντύπωσιν, ἥτις μοὶ ἔμεινεν ἔκτοτε περὶ τῆς χολέρας.

Συχνὰ μᾶς ἐπεσκέπτετο ὁ Κτενᾶς, ὅστις εἰργάζετο εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ἡμιεπισήμου ἑλληνικῆς ἐφημερίδος «Βυζαντιδος».

Εἶχε παύσει ἡ χολέρα.

Μηνὶ Αὐγούστῳ ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ διορισθεὶς νέος Μητροπολίτης Ρόδου Συνέσιος, τέως ἐπίσκοπος Τσερβενοῦ.

Ὁ διδάσκαλός μου ἔσπευσε νὰ τὸν ἐπισκεφθῆ, διότι τὸν ἐγνώριζε καὶ ἦσαν συμμαθηταὶ ἐν Κυδωνίαις, καὶ μ' ἐσύστησε κατάλληλον διὰ γραμματέα του ἐκθύμως, ἅμα τῷ εἶπεν ὅτι θέλει τοιοῦτον. Τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶμαι διαγωγῆς ἀμέμπτου, ὅτι ἐνοῶ τοὺς συγγραφεῖς πολὺ καλὰ καὶ ὅτι γράφω καλὰ.

Ταῦτα ἔλεγε ἐκ πεποιθήσεως, διότι καὶ ποιήματά μου εἶδε, τὰ ὅποια ἡτοίμαζα τάχα διὰ τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν καὶ ἀσμάτια εἶχα συντάξει διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Παρθεναγωγείου Χάσκιοῦ καὶ αἰνίγματα ἔκαμα, ἅτινα ἡ Αἰμιλία καὶ ἄλλαι μοῦ ἐπῆραν καὶ ἔδωκαν καὶ ἐτυπώθησαν εἰς τὴν τότε ἐκδομένην «Ἐπτάλοφον» καὶ ἄλλα περιοδικά, ἐπ' ὀνόματί των.

Ἀφῆκα λοιπὸν τὸ φροντιστήριον τοῦ διδασκάλου μου, ἐν ᾧ ἐγυμναζόμεν παντοιοτρόπως ἐπὶ τριετίαν ὄλην καὶ τρεῖς μῆνας καὶ μετέβην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γέροντός μου Ἀγίου Ρόδου, ὅστις διὰ νὰ ἐτοιμασθῆ εἶχεν ἐνοικιάσει οἰκίαν παρὰ τὸ Φανάριον. Ἀμέσως ἤρχισα ἐργασίαν συντάττων ἀπαντήσεις εἰς συγχαρητήρια καὶ ἄλλα ἔγγραφα διὰ τὴν ἐπαρχίαν. Ἡμῖν βέβαια ἄπειρος καὶ διὰ νὰ γυμνασθῶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιστολογραφίαν ὁ Γέροντάς μου μ' ἐσύστησεν εἰς γραμματεῖς τοῦ Πατριαρχείου καὶ εἰς τὸν τότε Μέγαν Ἐκκλησιαρχὴν Καλλίνικον. Μ' ἔδιδον καὶ ἀντέγραφα ἄφθονα διάφορα γράμματα. Ὁ Συνέσιος ἐπὶ τούτῳ ἔδωκε καὶ ἀμοιβὴν τρεῖς λίρας τουρκικὰς. Ἐκαμα καὶ σχέδια καὶ ὑπέβαλλα εἰς τοὺς ὀδηγούς μου, οἵτινες τὰ εἴρισκαν κάλλιστα. Μόνον μίαν φορὰν εἶχα γράφει τὴν Ρώμην αἰωνίαν πόλιν καὶ τὸ ἐκόπασεν ὁ Καλλίνικος, καὶ ἐγὼ κατενόησα ὅτι δὲν εἶχε γῶσιν τῆς τοιαύτης ἐπιστημῆς τῆς ἀγίας ἔδρας, ἀλλὰ μοὶ συνέβη ἄλλο σπουδαιότερον. Εἰς ἀπάντησιν εἰς συγχαρητήριον ἀπεκάλεσα τὸν προκατόχον τοῦ γέροντός μου Δωρό-

θεον αοίδιμον και υπέβαλον τὸ σχέδιον πρὸς ἔγκρισιν, τὸ ὅποιον παρουσίασεν εἰς τὸν ἀρχιερέα ὁ ἀνεπιός του Χριστόδουλος Λιβόπουλος, σπουδαστῆς τῆς ἱατρικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἔλθων ἐκ Γανοχώρων νὰ χαιρετίσῃ τὸν θεῖόν του, ἀλλὰ διώρθωσεν ἀφελῶς τὸ αοίδιμος εἰς ἀείδημος και ἐσύστησε τὸ σχέδιόν μου ὡς ἔχον κάλλιστα καθ' ὅλα τὰ ἄλλα. Ὁ Συνέσιος ἐγνώριζε καλά γράμματα, καθ' ὃ δοκιμώτατος σπουδαστῆς χρηματίσας τῶν Κυδωνιῶν. Τῷ ἐφάνη ἀνόητος ἢ διόρθωσις, οὐχ ἦττον μὲ διέταξε νὰ ἀντιγράψω τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸ καθαρὸν και ἐγὼ ἔγραψα τὴν λέξιν ὀρθῶς και ὅτε τὴν υπέγραψε ἠρώτησε και ἐμὲ και τὸν ἀνεπιόν του, ὅστις ἐθεώρει ὅτι ἡ λέξις ἐσήμαινε τὸν ἀεὶ ἐν δήμῳ, και οὐχὶ τὸν ἄξιον αοιδῆς, ὅπως εἶναι τὸ ὀρθόν. Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ ἀνεπιοῦ του πρὸς ἐμὲ ὁ Συνέσιος ἐσχημάτισε καλλίστην ἰδέαν περὶ ἐμοῦ.

Ἐπεὶ τοὺς δύο μῆνας ἔμεινα ἐν Φαναρίῳ. Ἀνεχωρήσαμεν διὰ τοῦ Ἀδριατικοῦ εἰς Ρόδον ὅπου ἐφθάσαμεν κατὰ τὴν... Νοεμβρίον 1865.

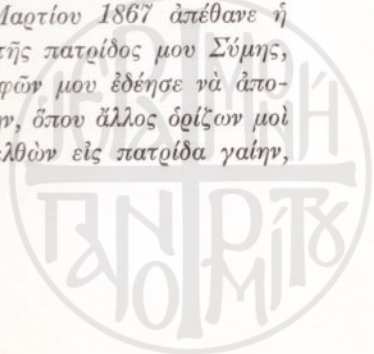
Ἐτακτοποιήσα ἀμέσως τὰ τοῦ Γραφείου μου. Ἀνεῦρον τοὺς συμμαθητάς μου και συνῆφα γνωριμίας μὲ πολλούς. Ἦρχισα νὰ λαμβάνω και γαλλικὸν μάθημα παρὰ τῷ Henry Barmann, ὅστις ἔμενεν εἰς Νεοχώριον, τοῦθ' ὅπερ πολὺ μ' ἐδυσκόλευεν.

Ἐξήτασα καλῶς τὰ τῆς βιβλιοθήκης και τῶν ἀρχείων τῆς Μητροπόλεως και ἤρχισα νὰ κάμνω καταλόγους χειρογράφων, ν' ἀντιγράψω ἔγγραφα πολλὰ και ἐπιγραφάς και νὰ συλλέγω πληροφορίας περὶ τῶν ἀρχιερέων Ρόδου. Τότε εῦρον και τὸ χειρόγραφον τῆς ἐν Σύμῃ Παραγίας τῆς Μεγάλης, ὅπερ εἶχεν ὑπεξαίρεσει Μητροπολίτης τις τῆς Ρόδου.

Ἐπιστάντος τοῦ καιροῦ τῶν περιοδειῶν συνώδευσα τὸν Συνέσιον εἰς Σύμην, Χάλκην, Τήλον και Νίσυρον (Μάϊος—...τοῦ 1866), μεθ' ὃ ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία διέταξε τὸν Συνέσιον νὰ μεταβῇ ὡς Πατριαρχικὸς Ἐξαρχος εἰς Κάρπαθον και Κάσον διὰ τὰ παράπονα τῶν ἐκεῖ κατοίκων κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου των Νικηφόρου, ὅθεν τὸν συνώδευσα και εἰς τὰς νήσους ἐκεῖνας και συνέταξα μακρὰν λίαν ἔκθεσιν τοῦ Ἐξάρχου.

Εἰς Νίσυρον και Τήλον ἀντέγραψον ἀρχαίας ἐπιγραφάς, ἃς εἶτα ἔδωκα εἰς τὸν Ἀντώνιον Οἰκονόμου, ὅστις δὲν ἔδωκε σημασίαν εἰς αὐτάς, ἄλλως θὰ τὰς ἐδημοσίευσεν πρῶτος και θὰ εἶχα τὴν προτεραιότητα τῆς δημοσιεύσεώς των.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1866 συνώδευσα τὸν ἀρχιερέα και εἰς τὴν περιόδειαν τῶν χωρίων και ἐγνώρισα ὅλα τῆς τὰ χωρία και πολλὰς τῶν Μονῶν τῆς και ἤρχισα νὰ σκέπτομαι πῶς νὰ τακτοποιήσω σχέδιά τινα διὰ νὰ γράψω μελέτας και περιγραφάς διαφόρους. Ἀλλὰ τῇ 4 Μαρτίου 1867 ἀπέθανε ἡ μήτηρ μου, ἡ δὲ Κοινότης μὲ ἐξέλεξε Γραμματέα τῆς πατρίδος μου Σύμης, δι' ὃ χάριν τοῦ πατρὸς μου και τῶν ὀρφανῶν ἀδελφῶν μου ἐδέησε νὰ ἀποχωρισθῶ τοῦ ἀγαθοῦ Συνεσίου και νὰ ἔλθω εἰς Σύμην, ὅπου ἄλλος ὀρίζων μοι διηνοίγετο και ἄλλο στάδιον διέκρινε, μόλις ἐπανελθὼν εἰς πατρίδα γαίην, μηνὶ Ἀπριλίῳ τοῦ 1867.

Ὁ προκατόχος μου Νικόλαος Κ. Σαμιωτάκης, οὐχὶ ἐκ πάθους, διότι δὲν ἤθελε πλέον νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι Γραμματεὺς τῆς Κοινότητος, ἀλλ' ἐξ ὑπεροφίας, δὲν κατεδέχθη νὰ μὲ εἰσαγάγῃ οὐδὲ καθ' ἐλάχιστον εἰς τὰ τοῦ νέου Γραφείου μου. Ἦναγκάσθην ἄρα νὰ διεξονυχίσω ὅσα βιβλία εἶδον καὶ φακέλλους ἐγγράφων. Ἀπὸ δὲ τῆς ὀροφῆς τοῦ μικροῦ Γραφείου μου ἐκρέματο ἀπὸ δεκάδων ἐτῶν πελώριος φάρδος πλήρης ἐγγράφων καὶ στίχων ὅστις μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπὸ τῆς ἐλεύσεώς μου ἔπεσεν αἴφνης, εὐτυχῶς καθ' ἣν ὥραν συνεδριάζοντος τοῦ Συμβουλίου ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Δημαρχείου, οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐν τῷ Γραφείῳ. Τὰ ἐν τῷ φάρδῳ ἐγγραφα ἦσαν πλήρη κόνεως. Παρήλθον μῆνες ὅλοι, καθ' οὓς οἱ κλητῆρες ἐξεσκόνισαν τὰ ἐγγραφα καὶ κατάστιχα καὶ τεύχη ἀντιγράφων ἐπιστολῶν τῆς Δημαρχίας. Ὅλα ἦσαν πολὺ καθαρά, ἐτέθησαν πάλιν εἰς τὸν αὐτὸν φάρδον καὶ ἠρξάμην τῆς ἐξετάσεως ὄλων καὶ τῆς κατατάξεως αὐτῶν κατὰ τὰ ἔτη καὶ τὸ εἶδος εἰς ὃ ἀνήκον.

Εἰς αὐτὰ προσέθεσα καὶ ὅσα εἶδον εἰς τὴν πελωρίαν σεντούκιαν τῆς Παναγιᾶς εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ διαμέρισμα ἄνωθεν τοῦ ἰσογείου θόλου τῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὴν αὐτὴν σεντούκιαν ἀνεκάλυφα ἀποκείμενα καὶ ὅλα τὰ φιομάνια^{11α}, τὰ ὁποῖα τῷ 1869 ἐκόμισαν οἱ ἀπεσταλμένοι Σύμης Γ. Περίδης καὶ Ἰω. Φωκᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μετεφράσθησαν ὑπὸ τοῦ Ν. Σουλλίδου.

Εἰς τὴν σεντούκιαν εἶδον καὶ τὸ ἐγγραφὸν τοῦ Φρ. Μοροζίνη¹².

Κατόπιν διὰ νὰ διασώσω τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐγγράφων καὶ νὰ μὴ κινδυνεύσωσι εἰς φακέλλους ἐν καθὲν ἀσυνδέτως τοποθετημένα, τὰ συνηρημολόγησα εἰς Κώδικας καὶ τοιοῦτους κατήρτισα διὰ τὴν Κοινότητα.

Κατόπιν κατήρτισα τοιοῦτους καὶ ἐν τῇ Μονῇ Πανορμίτου. Διὰ τὴν Μοῆν Ρουκουνιώτου κατήρτισα ἄλλους.

Οὗτοι μάλιστα ἔμειναν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Κοινότητος, διότι ὑπῆρχε φόβος ὅτι ἂν ἔμενον εἰς τὴν Μοῆν θὰ κατεστρέφοντο, ἔνεκα τῆς ἀσυγγνώστου ἀμελείας τῶν Ἠγουμένων, οἵτινες περὶ πολλῶν ἄλλων, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τῶν ἀρχείων τῆς Μοῆς ἐφρόντιζον.

Κατόπιν τῇ φροντίδι καὶ ἐπιμελείᾳ μου κατεσκευάσθησαν πολλαὶ θῆκαι εἰς μεγάλα ἐρμάρια ἔνθα κατέταττον τὰ ἐγγραφα χρονολογικῶς ἀλλὰ τινὲς τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἀναπληρωτῶν μου οὐχὶ ἀπλῶς παρημέλησαν ἀλλὰ καὶ κατέστρεψαν τὴν ληφθεῖσαν τάξιν. Τελευταίως δὲ ἐν τῇ μεταφορᾷ τῶν ἀρχείων εἰς τὸ νέον Δημαρχεῖον μετὰ πολλῆς βίας καὶ ἀταξίας, αἰσχροῦν καὶ ὄλως ἀνοήτων, ἐσωρεύθησαν ὅλα φύρδην μίγδην τὴν ἐπιούσαν ἀμέσως τῶν ἐγκαινίων καὶ ἅμα ἀρξαμένων τῶν βροχῶν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1917 κατεβράχησαν οἰκτρότατα ὅλα ἐν σωροῖς, οὕτω δὲ πολλὰ ἐγγραφα καὶ τεύχη κατὰ στιβάδας

11α. Τὰ δημοσίευσεν στὸ Δελτίο Ἰστ. Ἐθν. Ἑταιρ., 5(1904), σσ. 321-350.

12. Δημοσθένους Χαβιαρᾶ: «Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς Συμαίους Φραγκίσκου Μοροζίνη καὶ Ἰ. Α. Καποδιστρίου», Πανασσός, 3(1880), σσ. 251-253.

ἀπερρίφθησαν, ἔκλειον δὲ ὅτε ἐδυνήθησαν νὰ φροντίσω (ὑπὸ ὄρους, ἄς εἶπω, οὐδὲν δὲν ἔχω πῶς νὰ χαρακτηρίσω) ὅπως κατατάξω ὅσα εὔρον διασωθέντα προχείρως εἰς ἄς θήκας ἐρμαρίων ἐδυνήθησαν, ἕως οὗ δυνηθῶ ἂν λάβω καιρὸν καὶ φροντίσω ὅ,τι δυνηθῶ κάλλιον, διότι θεωρῶ ὅτι τὰ ἀρχεῖα τῆς Κοινότητος Σύμης θὰ χρησιμεύσωσι ποτε πρὸς μελέτην. Οὐδεμίαν δὲ ἄλλη τῶν Σποράδων ἔχει τοιαῦτα.

Καὶ δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω ὅτι σκοπίμως δὲν μοὶ ἐδόθη καιρὸς τὸ καλοκαίριον τοῦ 1917 νὰ φροντίσω περὶ τῶν ἀρχείων ἐγκαίρως. Εἶτα μηνὶ Ἰουλίῳ μὲ κατέλαβον αἱ αἰμορροΐδες μου καὶ ἀφοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπέλθω εἰς Ρόδον, ὅτε ἐπανῆλθον κατὰ τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1917, ἠσθένησα οἰκτρῶς, ἀναγκασθεὶς νὰ διαμένω εἰς δωμάτιον ὑγρότατον, χωρὶς ὑελοπίνακας, ἀκατάλληλον εἰς ἀπλοῦν γ ρ α φ έ α , οὐχὶ ἀρχιγραμματέα.

Καὶ ὅλα ταῦτα ἐγίνοντο σκοπιμώτατα, ἕως οὗ ἐσαρώθη πατόκορφα τὸ ἀμαρτωλότατον Δημαρχοσυμβούλιον [...]

Ἀπαραιτήτως ὑπεχρεούμην ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου ἔτους (1867) νὰ μεταβαίνω εἰς τὴν Πανήγυριν τοῦ Πανορμίτου καὶ ἐκ τούτου ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐξετάσω τὰ τῆς Μονῆς καὶ γράψω τὴν ἱστορίαν της¹³.

Οὐχ ἦττον δὲν παρέλειπον ἐδκαιρίας θέρους τε καὶ χειμῶνος νὰ ἐρευνῶ τὰ τῆς Σύμης. Κατόπιν ἤρχισα νὰ ἐρευνῶ καὶ τῆς Κνιδίας καὶ τῆς Περαίας τῶν Ροδίων.

Ὅτε ἔφθασα εἰς Σύμην, αἱ νῆσοι ἀπήλαιον τῶν προνομίων πλήρους ἀυτοδιοικήσεως, ἀυτονομίας καὶ ἀτελείας.

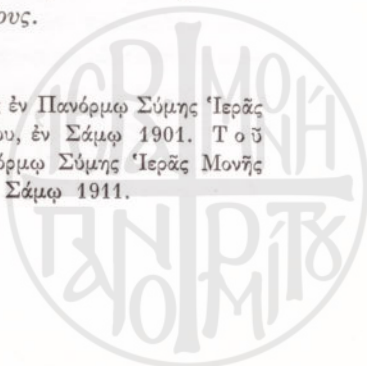
Ἐπεισόδιον ἐκτορευκισμοῦ Συμαίας κόρης ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ σταλῆ εἰς Σύμην ὁ Ρόδιος Χαζῆ Χαφούζης διὰ νὰ τὴν παραλάβῃ, ἀλλὰ ὁ ὄχλος δὲν τῷ τὴν ἀφῆκε καὶ ἀνεχώρησε μένεα πνέων.

Ἐστάλη ὁ Λαχωβάρης ἐφέντης διερχομῆς τῆς Νομαρχίας, ἦτις ἦδρευεν εἰς Ἑλλάσποντον, ὅστις ἦλθε καὶ διώρισε καὶ ἀφῆκε Καϊμακάμην εἰς Σύμην, ὅστις ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Δημαρχεῖον, ὅθεν τὸ Δημαρχοσυμβούλιον ἀπεχώρησε καὶ ἐγκατέστη εἰς προσωρινὸν Δημαρχεῖον. Ἡ Κοινότης ἐνήργησεν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ὁ ὁμογενὴς Δανιὴλ Παπαῆς ἔπραξεν ἀμέσως πᾶν τὸ ἐφ' ἐ-αυτῷ, καθ' ὅτι ἦτο τῶντι μόνος ἀρμοδιώτατος.

Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις προώδευε πολὺ.

Αἱ μεγάλαι Δυνάμεις συνέστησαν εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ μὴ ἐξεγείρῃ τὰς Σποράδας καὶ διετάχθη ὁ Ἀχμέτ Πασᾶς Νομάρχης τῶν νήσων ἐν Δαρδανελλίοις νὰ ἔλθῃ εἰς Σύμην καὶ συμβιβάσῃ τοὺς Συμαίους.

13. Δημοσθένους Χαβιαρᾶ: Ἡ Πανήγυρις τῆς ἐν Πανόρμῳ Σύμης Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ Πανορμίτου, ἐν Σάμῳ 1901. Τοῦ Ἰδίου: Περιγραφή Ἱστορικῆ καὶ Τοπογραφικῆ τῆς ἐν Πανόρμῳ Σύμης Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ Πανορμίτου, ἐν Σάμῳ 1911.

Ἦλθε πράγματι καὶ ἐξήτει νὰ πείσῃ τοὺς Συναίους νὰ δεχθῶσι τὴν Καϊμακαμίαν ἥτοι νὰ νέα διοικητικὰ μέτρα. Οὕτω ἐγίνοντο ἀκροάσεις τοῦ Δημαρχοσυμβουλίου καὶ Γενικαὶ Συνελεύσεις καὶ προτάσεις καὶ ἀντιπροτάσεις.

Αἴφνης πρῶταν τινα ἐφθασεν εἰς Σύμην ἐν ὀθωμανικὸν ταχύπλοον θαλαμηγόν.

Εἶχε συνέλθει γενικὴ Συνέλευσις, ἣτις ἀπεφάσισε νὰ δεχθῆ τὴν Καϊμακαμίαν ὑπὸ ὄρους λεπτομερῶς ἀφορῶντας τὴν διατήρησιν τῶν προνομίων ὄλων. Τὸ Δημαρχοσυμβούλιον παρουσίασε τὴν ἔκθεσιν εἰς τὸν Πασᾶν παρουσία κόσμου πολλοῦ ἐν τῷ Δημαρχεῖῳ. Προσεκλήθη ὁ Διερμηνεὺς (Ἕλλην Νεσάτ ἐφέντης), ὅστις διηρμήνευε τὸ ἐγγραφον τῆς Συνελεύσεως εἰς τὸν Πασᾶν ὅστις εἰς ὄλους τοὺς ὄρους συνήνει, καὶ ἡμεῖς ἐχαίρομεν διότι δῆθεν ἐγίνοντο δεκταὶ αἱ προτάσεις μας, ἀπεχώρησε δὲ ὁ διερμηνεὺς διὰ νὰ συντάξῃ τὸ ἐγγραφον τῆς ἀποδοχῆς τῶν ὄρων καὶ ἀντελήφθημεν ὅτι διετάχθη ρητῶς. Ἡμῖν εἰς τὴν θύραν τοῦ δωματίου τοῦ Μουδίου, εἰς ὃ ἔμενον ὁ μὴ ἀναγνωρισθεὶς Καϊμακάμης. Εἰσῆλθεν ὁ διερμηνεὺς μὲ τὸ ἐγγραφόν μας εἰς χεῖρας στενοχωρημένους πολὺ καὶ ἤρχισεν νὰ ὀμιλῆ χαμηλά, ἀλλὰ ζωηρότατα, μὲ τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ Πασᾶ, ἔλαβε δὲ καὶ φάκελλον ἐπίσημον ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ σοφᾶ κείμενον, καὶ ἔκαμε τινὰ χειρονομίαν. Ὁ ὑπασπιστὴς ἐξῆλθεν, ἐπιθύρησε κάτι εἰς τὸ ὄδον τοῦ Πασᾶ, ὅστις ἀμέσως ἦλθε εἰς τὸ δωμάτιον. Ἐστενοχωρήθη ἰστάμενος, ἀλλ' ἔκαμα δῆθεν τὸν ἀδιάφορον καὶ προσεῖχον.

Μόλις εἰσῆλθεν ὁ Πασᾶς, ὁ διερμηνεὺς ἐσβοντούρησε περιφρονητικῶς τὸ ἐγγραφον τῆς Συνελεύσεως, ρίψας αὐτὸ ἐπὶ τοῦ σοφᾶ καί, κρατῶν τὸν ἄλλον φάκελλον, ὠμίλησε πλέον ἢ ζωηρῶς πρὸς τὸν Πασᾶν ἐπὶ ἀρκετόν. Κατόπιν ὁ Πασᾶς ἐφάνη σαφῶς συναιέσας, μεθ' ὃ ἀμέσως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν μετὰ τοῦ διερμηνέως. Ὁμίλησεν ὁ Πασᾶς ζωηρῶς. Ἐννοεῖται ὅτι μετέδωσα ἀμέσως εἰς τινὰς συμβούλους ὅ,τι εἶδα. Ἐπειτα διηρμήνευσε τάχα ὁ διερμηνεὺς τοὺς λόγους τοῦ Πασᾶ, οἵτινες δὲν ἦσαν ἄλλο τι ἢ αὐτὸ τὸ διάταγμα ὅπερ μετ' ὀλίγον ἀφήκεν, ἀνακαλοῦν τὸν διορισμὸν τοῦ Καϊμακάμη καὶ ἀφίνον τὰ πράγματα εἰς ἣν θέσιν εὐρίσκοντο καὶ κατάστασιν. Ἀφοῦ διηρμήνευσεν ὁ Νεσάτ Ἐφέντης, δὲν περιγράφεται τί συνέβη. Ἡ χαρὰ ὄλου τοῦ κόσμου ἦτο ἀπερίγραπτος· πράγματι πολλοὶ ἐπλησίαζαν τὸν Πασᾶν καὶ τὸν ἠὺχαρίστον μὲ λόγους, μὲ τρόπους σχημάτων παντοίων, τινὲς ἐφιλοῦσαν τὰ κράσπεδα τῆς στολῆς του, εἰς τρόπον ὥστε ὁ Ἀχμέτ συνεκινήθη πολὺ. Ἐτρεξεν ὁ ὑπασπιστὴς παρὰ τῷ Πασᾶ, ὁ διερμηνεὺς ἐφαίνετο εὐχαριστήμενος. Τὸν ἐπλησίασα τῶντι μετ' ὀλίγον καὶ μοὶ ὠμολόγησεν ὅτι εἰς τοῦτο ἀπέβλεπεν ἡ τελευταία διὰ τοῦ ἐκτάκτου ἀτμοπλοίου σταλεῖσα διαταγή, ὥστε οὔτε αἱ ἰδικαί σας ἐπιφυλάξεις εἶχαν σειράν, οὔτε ἡ ἔγκρισις τάχα αὐτῶν παρὰ τοῦ Πασᾶ. Μετ' οὐ πολὺ δι' ἐπιστολῆς του ὁ Δανιὴλ Παπᾶς μᾶς ἐξήγησεν ὅτι τοῦτο ἦτο ἐξ ἀπαιτήσεως ἐπιτακτικῆς τῆς Ἀγγλίας καὶ συνίστα ἐπιμόνος νὰ μεταβῆ

εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀμέσως πρεσβεία τῆς Κοινότητος διὰ τὴν ζήτησιν τὴν βεβαιωθῶσιν αἱ προνομίαι διὰ νέου φερμανίου, τῆς Ἀγγλίας ἐχούσης ἄλλην τὴν διάθεσιν τὴν ὑποστηρίξει ἀποτελεσματικῶς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν.

Οἱ Πρόκριτοι Σύμης ἐκοιμήθησαν ἐπὶ ῥόδων ἀνοήτως καὶ διὰ τοῦτο μετ' οὐ πολὺ τὴν ἔπαθαν ὅλαι αἱ νῆσοι.

Διότι μόλις κατεβλήθη ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ὁ Ἀχμέτ Πασᾶς μετὰ πολλῶν ἀτμοπλοίων καὶ στρατοῦ ἦλθεν εἰς Σύμην καὶ ἐφήρμοσεν ἀμέσως μέρος τῶν διοικητικῶν μέτρων. Τὸ αὐτὸ ἀλληλοδιαδόχως ἔπραξε καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους.

Δὲν περιγράφεται ἡ ὁδὴ μου ὅτε ἀντελήφθην, ὅτι τινὲς τῶν Προκρίτων ἐχώρησαν ὑπερμέτρως, διότι τάχα ἐφηρμόσθησαν μέτρα τάξεως καὶ ἀσφαλείας, ὥστε τὴν μὴ χορεύῃ τὸ ἄλογον τῶν ἀνοήτων δῆθεν φιλοπατριδίων, κατ' ἀλήθειαν δὲ διότι ἀνέμενον τὴν ἐπικρατήσωσι μόνοι ἐκεῖνοι καὶ τὴν χορεύῃ μόνον ἐκείνων τὸ ἄλογον.

Ὁ Ἀχμέτ Πασᾶς ἦλθε τὴν 29 Ἰανουαρίου 1869, τῇ 2α Ὀκτωβρίου ἐδέχθη ἡ Κοινότης. Δὲν ἐφηρμόσθησαν ἀδυστηρῶς ὅλαι αἱ διατάξεις τῶν νέων διοικητικῶν μέτρων οὔτε ἐν γένει οὔτε ἐν τοῖς καθέκαστα. Οὐχ ἦττον ἀμέσως ἡ Κοινότης ἔστειλε πληρεξουσίους εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Γ. Περίδην καὶ Ἰω. Φωκᾶν.

Τὸ Διοικητήριον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ τέως Δημαρχεῖον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν τὴν μένη ἐκεῖ τὸ Γραφεῖον τῆς Κοινότητος καὶ αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ τῆς, αἵτινες κατ' ἀρχὰς ἐλέγοντο καὶ ἐγράφοντο Μουκτάρηδες καὶ ταῖς ἐδόθησαν καὶ σφραγίδες τουρκικαὶ μονκτάρ ἐσβέλ (μονκτάρης πρῶτος) μονκτάρσανι (μονκτάρης δεύτερος)— ἀλλὰ πολὺ ταχέως ἐπεκράτησε τὴν λέγωνται καὶ γράφονται Δημογεροντες. Τινὲς ἐν Τουρκίᾳ ἔγραφαν ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον (;) καὶ Μουκτάρης. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1900 καὶ σφραγίδα ἐκάμαμεν ἐλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ Δημογεροντία Σύμης — Σύνμπεκὴ Δημογεροντίασι.

Ἀμέσως μοι ἐπροτάθη ἐπιμόνος τὴν ἀναλάβω τὸ Γραφεῖον τοῦ νέου Διοικητηρίου, τῆς Καϊμακαμίας καὶ τῶν Συμβουλίων τῆς. Δὲν ἐδέχθην κατ' οὐδένα τρόπον. Διωρίσθη ὁ φίλος μου Ἀγαπητὸς Δ. Ζάγορας, ὃν ἀνέλαβον καὶ ὑπεσχέθην τὴν ὁδηγῶ καὶ ἐν τισὶ τὴν βοηθῶ.

Ἐγένοντο ὁμῶς συγχρόνως ἐνέργειαι καὶ διωρίσθησαν καὶ τῆς Σύμης ὡς καὶ τῶν ἄλλων νήσων πληρεξούσιοι εἰς Λονδίνον. Αἱ ἐνέργειαι αὗται προὐδόθησαν εἰς τὸν Καϊμακάμη. Συνελήφθησαν δὲ οἱ Δημογεροντες, ἦτοι Μουκτάρηδες, ὁ ἰατρὸς Κ. Κατσαρᾶς καὶ ὁ Νικόλαος Δ. Οἰκονόμος ἀπεσταλμένος τῆς Κοινότητος εἰς Χάλκην, Τήλον καὶ Νίσυρον.

Ἀχρεϊστάτος Σύμβουλος διοικητικὸς τοῦ Καϊμακάμη ἐπρότεινε τὴν μετὰ ἐξαναγκάσων τὴν ὁμολογήσω τὰ πάντα καθ' ὃν Γραμματεὺς, προσεκλήθη καὶ ἀνεκρίθη, ἀπήντησα ὅτι αἱ ἐνέργειαι ἦσαν ἀθῶαι ἐνώπιον τῆς Κυβερνήσεως καὶ δὲν ἔφερον χαρακτηριστὴρα ἐγκλήματος καθοσιώσεως. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐγένετο

ἀπόπειρα νὰ συλληφθῶ καὶ ἀποσταλῶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξόριστος εἰς τὸ φρούριον τῆς Κῶ. Ἦναγκάσθην νὰ κρυφθῶ εἰς ἀπομεμονωμένην οἰκίαν φίλων ἐπὶ δύο ἐβδομάδας. Ἐπειδὴ ἤμην ἡ ψυχὴ τῆς Κοινότητος καὶ εἰς ἄλλον ἢ Κοινότητος δὲν ἐνεπιστεύετο τὸ Γραφεῖόν της, οἱ Σύμβουλοι καὶ τῆς Δημογεροντίας καὶ τῆς Καϊμακαμίας, ἔτι δὲ καὶ ὁ Ἄγ. Ζάγορας, ἔχων τὴν ἀνάγκην μου, παρουσιάσθησαν εἰς τὸν Καϊμακάμην, ὅστις ἐπέισθη καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην μου καὶ οὕτω ἐπανήλθον εἰς τὸ Γραφεῖόν μου καὶ ἐξηκολούθησαν ἀνοήτως αἱ ἐνέργειαι καὶ τάχιστα διεκόπησαν, ἔνεκα τῆς ἀνοήτου ἐπιμονῆς τινῶν ἢ μᾶλλον ἑνὸς προκρίτου, ὅστις ἀπήτει νὰ ἀνακληθῆ ἡ καϊμακαμία, ἐνῶ προστασία τῆς Ἀγγλίας ἢ Τουρκίας θὰ ἔδιδεν ὑπόσχεσιν νὰ μὴ τροποποιηθῆ ἐν ταῖς νήσοις τὸ ἰσχῶν φορολογικὸν καθεστῶς. Ἐκ τῆς ἀνοήτου ταύτης ἐπιμονῆς ἐπήγασε καὶ ἡ σύλληψις τοῦ Νικολ. Οἰκονόμου.

Τότε περίπου συνετάχθησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν αἱ ἀρκετὰ εὐφρεῖς σάτυραι: ἔργον τοῦ Μερκουρίου Κυριακοῦ Σαλαχοῦρη, τοῦ Νικολάου Δ. Οἰκονόμου καὶ τοῦ Ἀντωνίου Δ. Οἰκονόμου.

Ἄ Ο Στρατηγὸς Ἰγνατιέφ, πρέσβης τῆς Ρωσίας, εἶπεν εἰς τοὺς πληρεξουσίους τῶν νήσων ὅτι ἂν εἰς φιομάνιον τι ἐβεβαιούτο τὸ αὐτοδιοίκητον, θὰ ἐπενέβαινε καὶ θὰ τὸ ἔκαμνε *casus belli*.

Καὶ ὅμως τὰ φιομάνια Σύμης αὐτὸ ἐννοοῦσιν ἢ μᾶλλον βεβαιοῦσιν αὐτονομίαν, αὐτοδιοίκησιν καὶ ἀτέλειαν, διὰ τῆς φράσεως «αἱ νῆσοι πληρώνουσαι κατ' ἀποκοπὴν μένουσιν ΥΦ' ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΕΠΟΨΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΙ». Πολλοὶ μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι δὲν ὑπάρχουν τοιαῦτα ἄλλα τουρκικὰ φιομάνια περὶ προνομίων.

Ἄ Απρκατοι ἐπέστρεψαν οἱ ἀπεσταλμένοι. Καὶ οἱ ἐν Λονδίνῳ οὐδὲν ἤρυσαν. Μόνον ἐν τεῦχος ἐξέδωκαν ἀγγλιστὶ οἱ τῆς Σύμης καὶ ἔσχον ἀπαίτησιν ἐξόδων τῆς ἀμοιβῆς. Καὶ ἔλαβαν ὅσα ἠθέλησαν... Ἐν Σύμῃ ἤρχισαν ἐπιτοπίως ἐνέργειαι διὰ τῆς Δημογεροντίας καὶ ἐπροστατεύοντο τὰ συμφέροντα τῆς Κοινότητος. Οὕτω ἔμειναν ἀπρόσβλητα τὰ φιλανθρωπικὰ δικαιώματα (ὁ δημοτικὸς φόρος) τῶν σπόγγων καὶ τῶν διαφόρων ἐμπορευμάτων. Ὅσα ἐμπορεύματα εἰσήγοντο ἐξ Εὐρώπης (καὶ ἦσαν ἑκατομμυρίων ὄλων κατ' ἔτος) δὲν ἐπλήρωνον τελώνιον ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν καὶ τὸ εἰσέπραττεν ὁ Καϊμακάμης, ὅστις καὶ ἐξέδιδε τὸν τελωνιακὸν τεσκερέν. Τοῦτο συνέβαινε ἀπὸ τοῦ 1869 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1873, ὅτε ὁ Καϊμακάμης Σύμης (καὶ δὴ ὁ Α') Κιαμὴλ Βέης, ἀνήγγειλε μετὰ λύτης δῆθεν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ εἰσπράττεται τελώνιον ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ ἐμπορευμάτων ἐξ Εὐρώπης καὶ θὰ δίδωνται τὰ 3% ἐκ τῶν 8% ὡς ἀναλογία τῆς Κοινότητος διὰ τὴν ἐπιτοπίαν ἄνευ τέλους κατανάλωσιν ἐμπορευμάτων. Ὁ Κιαμὴλ ὅμως δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ μέτρον τοῦτο καὶ ἐζήτησεν ἄδειαν καὶ τὴν ἔλαβεν, ὅπως μεταβῆ εἰς Κ/πολιν, ὅπου ὁ Ἀχμέτ Πασᾶς, ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν διορισθεὶς, τῷ ὑπέσχετο νὰ τὸν προαγάγῃ δῆθεν πολὺ.

Ὁ Κιαμὴλ ἀνεχώρησεν, ἤρχισε δὲ νὰ εἰσπράττηται τελωνιακὸς φόρος 8% ἐπὶ τῶν ἐξ Ἐδρώπης εἰσαγομένων ἐμπορῶν καὶ τὰ 3% προσεκλήθη νὰ λαμβάνῃ ἢ Δημαρχία, ἣτις δὲν τὰ ἐδέχθη καὶ διὰ τοῦτο παρακατετίθεντο εἰς ἓνα τῶν διοικητικῶν Συμβούλων. Ἀμέσως ἡ Κοινότης διώρισε πληρεξουσίους τῆς τὸν Βασίλειον Κεραμόπουλον, Δημογέροντα καὶ τὸν Ἰωάννην Ν. Χρήστου, ὅπως ἐνεργήσωσιν ἐν Κ/πόλει. Καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι ἐπίσης διώρισαν, καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἤρχισαν τὰς ἐνεργείας των.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ τῆς Σύμης διεπληκτίσθησαν καὶ ἔγραψαν πρὸς τὴν Κοινότητα ἐκάτερος κατὰ τοῦ συναδέλφου του. Τὸ πρῶγμα ἦτο σοβαρόν, δι' ὃ ἡ Κοινότης ἀπέστειλέ με εἰς Κ/πολιν, ἵνα ἐξετάσω καὶ πληροφορηθῶ τὴν Κοινότητα, ἵνα μὴ ματαιωθῶσιν αἱ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον τῶν νήσων ἐνέργειαι.

Μετέβην εἰς Κ/πολιν καὶ ἐξήτασα καλῶς καὶ ἐβεβαιώθην ὅτι ἔπταιεν ὁ Ἰω. Ν. Χρήστου, ἄνθρωπος χονδρὸς καὶ ἀγράμματος πάντη, ἐπαγγελ-λόμενος τὸν ὀφθαλμίατρον ἐν μέσῃ Κων/πόλει ἐν ληγούσῃ τῇ τρίτῃ 25ετηρίδι τοῦ ἸΘ' αἰῶνος. Ἡ Κοινότης μὲ διέταξε καὶ ἐξηκολούθησα ἐνεργῶν μετὰ τῶν Πληρεξουσίων τῶν νήσων, ἀφοῦ ὁ Χρήστου ἦτο ἀκαταλόγιστος. Τὸ ζήτημα ἐτελείωσε καὶ ἀπόφαισις τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου τοῦ Κράτους ἐξεδόθη, ἐγκρίνουσα νὰ μείνῃ ὑπὲρ τῶν νησιωτῶν τὸ τελωνιακὸν δικαίωμα τῶν εἰσαγομένων διὰ τὴν ἐπιτόπιον κατανάλωσιν.

Ἄλλὰ ἐγενόμην μάρτυς τῶν ὅσα ἐνηγοῦντο ἰδιαιτέρως πρὸς ζημίαν τοῦ συμφέροντος τῶν νήσων.

Καλύμνιοι ἐν πρώτοις ἐτεκταίνοντο πολλὰ κατὰ τῶν Καλυμνίων πληρεξουσίων καὶ μᾶλλον τοῦ ἐνὸς αὐτῶν Ἰπποκράτους Δρόσου Πασῶ Ταυλαρίου, ὅστις διὰ πολλὰς εἴτα πράξεις καὶ ἐνεργείας του εἰς ἄλλας ἀλλαχοῦ περιστάσεις δὲν μοι ἤρρεσεν, ἀλλὰ διὰ τὸ ζήτημα τῶν νήσων οὐδόλως ἔπταιεν. Οἱ Καλύμνιοι διέβαλλον εἰς τὸν ἀνόητον Συμαῖον Ἰ. Χρήστου, ὅστις ἐραδιούργησεν ἐπὶ τούτῳ εἰς Σύμην, ὥστε ὅταν ἐπέστρεψα εἰς Σύμην διὰ ν' ἀναγγείλω τὴν ἀπόφαισιν τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους—ἀπόντων τῶν στοργαλιῶν εἰς τὸ ταξιδίον των—μερὶς τις τῶν Προκρίτων διεβουκόλησε καὶ τοὺς ἄλλους καὶ διωρίσθη νὰ μεταβῶ μετὰ τριῶν ἄλλων εἰς Κ/πολιν, ὅπως γένηται ἡ δέουσα ἐξέτασις.

Ὅτε μετέβημεν εἰς Κ/πολιν, οἱ νέοι συναδέλφοί μου δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐξετάσωσι καὶ ἀκούσωσι τοὺς πληρεξουσίους τῶν λοιπῶν νήσων, ἀλλὰ... οὐδὲν πλέον, οὐδὲν ἔλαττον, ἤκουσαν μόνον καὶ ἐπίστευσαν τὸν Ἰ. Ν. Χρήστου καὶ ἐθεώρησαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος παρεγνωρίσθη!!.. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀντίληψις τῶν τριῶν συναδέλφων μου, ὄλων ἀκαταλόγιστων. Ἐκ τοῦ τρόπου των τούτου δὲν ἐδόθη καιρὸς νὰ γίνῃ ἡ δέουσα ἐνέργεια ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, οὕτω δὲ ἔλαβε λύσιν ἀπροσδόκητον, ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ μάρτην κατόπιν ἐκόπτοντο οἱ πρόκριτοι Σύμης καὶ μάρτην ἐμέμ-

φοντο τούς τρεις συναδέλφους μου, παρασυρθέντας υπό του Χρήστου και μη αντιληφθέντας καλῶς τῶν πραγμάτων.

Ἴδου δὲ τί συνέβη.

Ἡ Κυβέρνησις ἢ Τουρκικὴ ἐνέκρινε τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καίτοι ἐζήτησε δὲν εὔρε πλέον πληρεξουσίους διὰ νὰ διαφωτισθῇ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως. Ἐκαμε λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐθεώρησε δῆθεν εὐλογώτερον καὶ δικαιότερον. Οὕτω λοιπὸν ἐνέκρινε καὶ διέταξεν, ὅπως τὰ εἰσπραχθέντα τρία ἐκ τῶν ὀκτῶ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τελωνιακοῦ φόρου τῶν εἰσαχθέντων ἐξ Εὐρώπης ἐμπορευμάτων παραχωρηθῶσιν εἰς τὰς δώδεκα νήσους ἀναλόγως, καὶ νομίζω, τῶν χωρίων ἐκάστης ἢ ἄλλως πῶς, διότι ἡ Κάραθος ἀφ' ὅλας ἔλαβεν ἀναλογίαν τελωνιακὴν περισσοτέραν!!!

Εἶναι λυπηρὸν τῶντι διότι ἐκ τῶν γενομένων ραδιοουργιῶν δὲν ὑπῆρχαν πλέον ἐν Κίπρῳ πληρεξούσιοι διὰ νὰ προλάβωσι τοιαύτην ἐκτέλεσιν.

Ἐννοεῖται, ἀφοῦ μάτην ἐπροσπάθησα, ἀλλὰ δὲν ἐστάθῃ δυνατόν νὰ πείσω τὴν ἀνόητον τριανδρίαν, ἐζήτησα τὴν ἄδειαν καὶ ἀνεχώρησα μόνος εἰς Ρόδον, ὅθεν ἐπανῆλθον εἰς Σύμην. Μετ' ἐμὲ ἦλθον οἱ τρεῖς καὶ ὁ Κεραμόπουλος, οὐδὲν δὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργηθῇ πλέον, ὅτε ἐκοινοποιήθη διὰ τῆς Καϊμακαμίας ἢ εὐτελῆς ποσότης, ἣτις ὡς τελωνιακὴ ἀναλογία ἔλαχεν εἰς τὴν Σύμην, ἦτοι γρόσια ταμειακά 2387, ἐνῶ εἰς τὴν Σύμην τὰ 3 ἐκ τῶν 8% εἶχον ἀποφέρει πολλὰς χιλιάδας, ἢ μᾶλλον ὅσα εἰσπραχθήσαν εἰσπραχθήσαν μόνον ἀπὸ τὴν Σύμην, διότι ἐλάχιστον ποσὸν εἶχον ἄλλαι τινες νῆσοι εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων ἐξ Εὐρώπης.

Ἐπὶ τούτοις δέον νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει τὰ ἐξῆς:

Ἐκτὸς τῆς Σύμης, ὀλίγαι ἄλλαι νῆσοι ἢ μᾶλλον μόνη ἡ Κάλυμνος καὶ ἐν μέρει ἡ Λέρος εἰσῆγον ἐξ Εὐρώπης ἐμπορεύματα, ἐξ ὧν εἰσπραχθῆ τελώνιον 8% καὶ ἐξ αὐτῶν διετέθησαν τὰ τρία, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐμπορευμάτων, ἅτινα εἶχον εἰσαχθῆ εἰς Σύμην, διὰ λόγους εὐνοήτους, δὲν εἰσπραχθῆ τὸ ἀκριβὲς δικαίωμα, ὥστε νὰ δοθῶσιν, ὅσον ἔπρεπε λόγω τῶν 3% εἰς τὴν Κοινότητα Σύμης δικαίως καὶ ἀκριβῶς, διότι, διὰ λόγους εὐνοήτους, οἱ ἐνδιαφερόμενοι δὲν ἐξετελώνιζον τὰ ἐμπορεύματά των οὐδὲ μετριώτατα!!!... διὰ τὰ ὠφεληθῶσιν ἐκεῖνοι, ἐπὶ ζημίᾳ τῆς πατρίδος!!!...

Καὶ οὕτως ἠξιώθησαν τελωνιακῶν ἀναλογιῶν ἡ Κάραθος καὶ ἡ Τήλος καὶ ὅλαι αἱ νῆσοι, αἵτινες οὐδόλως εἰσῆγον ἐξ Εὐρώπης ἐμπορεύματα δι' ἐπιτόπιον κατανάλωσιν!!!...

Καὶ οὕτως οἱ πρόκριτοι Σύμης, καταρραδιοουργούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Καλυμνίων, ἐγένοντο μόνον αἷτιοι τοσοῦτου καὶ τοιοῦτου κακοῦ εἰς τὴν Κοινότητα Σύμης.

Ἄν οἱ ἄλλοι Συμαῖοι πληρεξούσιοι μετέβαινον εἰς Κίπρον, ἢ ἐκτέλεσις θὰ ἐλάμβανεν ἄλλην τροπὴν ἀφεύκτως.

Ἐνῶ συνέβαινον ταῦτα καὶ πρὸς τὰς προνομίας τῶν νήσων, οἱ Ρόδιοι

κατεδίωξαν τὸν ἀρχιερέα των, τὸν ἀγαθὸν Γέροντά μου Συνέσιον, ἀφορμὴ ἐδόθη ἐκ τῆς μεταβάσεως τοῦ Ἀρχιερέως Κῶ Γερμανοῦ εἰς Ρόδον, ὅπως ἐκεῖθεν ἐπιβιβασθῆ ἄτμοπλοίου καὶ μεταβῆ εἰς Κρήτην, ὅπου ἀπεστέλλετο πατριαρχικὸς ἔξαρχος διὰ τὰ ἐν Κρήτη Μοναστήρια.

Ἐπὶ τῇ ἐκκαιρία ταύτῃ ἐφθόνησε τὴν Ρόδον καὶ ἐπεθύμησεν ὁ Γερμανὸς νὰ γίνῃ Μητροπολίτης Ρόδου. Ἐσυμβούλευσε λοιπὸν τοὺς ἡγέτας τοῦ κινήματος κατὰ τοῦ Συνεσίου, ὅστις κατηγγέλη ἐπὶ ἀνικανότητι καὶ ἐδαπανήθησαν ὅσα χρήματα εἶχαν περισσεύσει ἐκ συναρχεισῶν συνδρομῶν ὑπὲρ τῶν τῶν Σχολείων Ρόδου. Ἡ ὑπόθεσις διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἦλθε καὶ ὁ Συνέσιος προσκληθεὶς εἰς Κ/πολιν μετὰ τοῦ Γραμματέως του καὶ στενοῦ μου φίλου Ἀθανασίου Βλαστοῦ.

Ἐγὼ καὶ ὁ Β. Κεραμόπουλος συνηγορήσαμεν ἐπισήμως παρὰ τῷ Οἴκῳ. Πατριάρχῃ Ἰωακείμ τῷ Β, διότι ἡ Κοινότης Σύμης οὐδὲν παράπονον εἶχε κατὰ τοῦ Συνεσίου. Ὁ Κῶος ὅμως Γερμανὸς ἦλθε καὶ ἔμεινε εἰς Φανάριον ὡς συνοδικός, ἄλλως τε ἦτο καὶ Φαναρίου κάτοικος καὶ διὰ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διέθετε κατώρθωσε νὰ πανθῆ ὁ Συνέσιος καὶ νὰ διορισθῆ ἐκεῖνος Ρόδου. Φαίνεται ὅτι εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ Ἴπποκρ. Ταυλάριος, ὅστις ἤδη πρὸ ἐτῶν τινῶν εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀναμιγνύηται εἰς τὰ Πατριαρχικὰ καὶ ἐθνικὰ πράγματα, ἦτο δὲ καὶ ἀντιπρόσωπος δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος ἐπαρχίας ἐν φυτοζωούσῃ τινὶ ἐθνοσυνελεύσει δῆθεν. Ὁ τέως πανίσχυρος, τότε δὲ πλέον οὐδὲν δυνάμενος, συμπέθερος καὶ πατριώτης τοῦ Συνεσίου Ἡρακλῆς Παράρετος, μάτην ἐπροσπάθησεν ὑπὲρ τοῦ Συνεσίου.

Διαρκούντος τοῦ ἀγῶνος κατὰ τοῦ τελωνίου, ἦλθεν εἰς Κ/πολιν ὁ Henry Biliotti ἀδελφὸς τοῦ ἐν Ρόδῳ Ὑ/Προξένου τῆς Ἀγγλίας Ἀλφρέδου, ζητῶν τὸ προνόμιον τῆς ἀλιείας τοῦ κοραλίου· μοὶ ἐζήτηε καὶ τῷ ἔδιδον πλείστας πληροφορίας, ἐκτὸς ἄλλων καὶ περὶ σπόγγων καὶ ἔγραφε βιβλιοκρισίαν περὶ βιβλίου νεωστὶ ἐκδοθέντος γαλλιστί: *La conquête de la mer* ἔγραφε κάλλιστα γαλλιστί. Τὴν βιβλιοκρισίαν κατεχώρισεν εἰς τὴν «Turquie» ἧς ἦτο ἀνταποκριτής. Ἐν αὐτῇ κατεχώρισε κατόπιν καὶ ἐκτεταμένον ἄρθρον περὶ τῶν προνομίων τῶν Σποράδων, διὰ τὸ ὁποῖον συχνὰ τῷ ἔδιδον πλείστας πληροφορίας καὶ ἐλάμβανε σημειώσεις. Εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν ἐσκόπει νὰ γράψῃ ὅτι τὸν σπόγγον, δι' οὗ ἐποτίσθη ὁ ἔξος ὁ Χριστός, ἤλιενσαν Χαλκίται. Δὲν ἐχώνευε τοὺς Χαλκίτας. Ἐβεβαίον με ὅτι ὁ ἀδελφός του εὗρεν ἐν Καμείρῳ ἐπιγραφὴν, ἀποκλείουσαν τοὺς Χαλκίτας νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ σπουδαιότερον ἐκεῖ ἱερόν. Ἐἴτα ἀνέφερε τὸ πάθημά των ὑπὸ τοῦ στόλου τῆς Βενετίας. Κατόπιν ἀνέφερε καὶ τὴν πανωλεθρίαν ἐν τῷ λιμένι Μανδρούχας τῶν ἐκεῖ Χαλκιτῶν, οἵτινες ἐζήτησαν νὰ διαρπάσωσι τὸ φορτίον πυρίτιδος συμαϊκῆς Γαλέττας, ἧτις ἐξ ἀπροσεξίας τῶν ἰδίων, κρατούντων σιγάρα, ἀντιτάχθη καὶ ἐχάθησαν ὅλοι οἱ Χαλκίται.

Ὁ Henry Biliotti μ' ἔλεγεν ὅτι εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Ρόδῳ Προξενείου

τῆς Ἀγγλίας ἀπήντησε ἐκθέσεις, ἐξ ὧν ἐπληροφορήθη ὅτι εἰς τὸ Γιάλι τῶν Καραμάκκων εἶχαν εὑρεθῆ τεμάχια κοραλλίων καὶ ὅτι τὰ πλησίον παραλία καὶ δὴ τὰ ἀπόκρημα, ὡς καὶ ἄλλα ἐν Σύμῃ, ὡς τὰ τοῦ Δυσσαλώνου καὶ τῶν μαύρων Σηπηλαίων εἶχαν κοράλλια. Ἐφερε λοιπὸν πλοιοῦρα μὲ ἰταλοὺς εἰδήμονας, ἔλαβεν ἄδειαν καὶ ἔκαμε πειράματα καὶ ἐν Σύμῃ καὶ εἰς Τράχεια καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι ὑπάρχον κοράλλια εἰς τὰς παραλίας τῶν νήσων καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἦλθε καὶ ἐζήτησε τὸ προνόμιον τῆς ἀλιείας τοῦ κοραλλίου. Ἡ αἴτησις του ἐμελετᾶτο εἰς τὸ αὐτὸ τμῆμα τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, ἐν ᾧ καὶ ἡ τῶν νήσων περὶ τελωνίου.

Προσεκλήθημεν μάλιστα ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι τῶν νήσων καὶ ἐξητάσθημεν σοβαρῶς, μήπως ἡ ἀλιεία τῶν κοραλλίων ἐμποδίζει ἢ καὶ καταστρέφει τὴν ἀλιείαν τῶν σπόγγων ὄλων τῶν τρόπων ἢ τίνων καὶ ποίων. Ἀπηντήσαμεν λεπτομερῶς καὶ ἐβεβαιώσαμεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀλιεία τῶν κοραλλίων γίνεται εἰς βάθος πλέον τῶν 50 ὄργυιων καὶ μάλιστα εἰς παραλίας ἀποκρήμους καὶ νερὰ ρήχτικα, ὅπως λέγουν οἱ Συμαῖοι, διὰ ταῦτα δὲν βλάπτονται οὔτε οἱ γυμνοὶ δῦται, οὔτε οἱ διὰ μηχανῶν ἦτοι σκαφάνδρων, ἦκιστα δὲ οἱ διὰ καμάκων, καὶ ὅτι οὔτε οἱ διὰ γαγγάμου σπογγαλιεῖς ζημιοῦνται, διότι οἱ τοιοῦτοι μάλιστα τότε (1875 - 6) εἰργάζοντο εἰς ἀνοικτὰ πελάγη καὶ εἰς βάθη 60 - 80 καὶ πλέον ὄργυιων. Κατόπιν οἱ Συμαῖοι ἐτελειοποίησαν τὴν διὰ γαγγάμου ἀλιείαν, ὥστε νὰ σπογγαλιεῖ καὶ εἰς πλησιαίτατα ταῖς ἀκταῖς βάθη καὶ μάλιστα οὐχὶ βαθέα καὶ εἰς πυθμένας τραχεῖς.

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀπάντησίν μας τὸ Συμβούλιον ἐνέκρινε καὶ παρεχώρησε τὸ προνόμιον εἰς τὸν *H. Biliotti*. Ἀστειότατα μάλιστα κατόπιν μοι περιέγραφε καὶ τὴν γενομένην αὐτῷ ἐπικύρωσιν τῶν παραχωρηθεισῶν αὐτῷ παραλιῶν πρὸς ἀλιείαν τοῦ κοραλλίου ἐν ἀντιτύπῳ Χάρτου τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος, ἐφ' οὗ ἐσῶρθη γραμμὴ χωρίζουσα τὰ ὄρια τῶν παραχωρηθέντων αὐτῷ μερῶν, ἐν οἷς περιελήφθησαν καὶ πολλαὶ νῆσοι τῆς Ἑλλάδος. Περὶ τούτου ἔκαμεν ὁ *κ. Biliotti* ἀναγκαίως τὴν ἀνήκουσαν παρατήρησιν, ἀλλ' ὁ Πρόεδρος καὶ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου τῷ ἀπήντησαν πολὺ ἀφελῶς («ἕξαράς γιόκ»). Ἡ Κρήτη δὲν τῷ παρεχωρήθη, ἔνεκα ὁμως παραπόνων του τῷ ἐχαρίσθη μία ἐρημονησίς, εἰς ἣν εὑρίσκοντο κοράλλια.

Ὁ *Henry μ'* ἔλεγεν ὅτι τὸ οὐχὶ ἐρυθρὸν ἀλλὰ τὸ ροδόχρον κοράλλιον εἶναι τὸ καλλίτερον καὶ πολυτιμότερον καὶ ὅτι τοιοῦτου χρώματος ἐν καλὸν καμμάτι κατάλληλον ἠγόρασεν ἢ ἔταιρεία, δι' ἣν ἐζήτησε τὸ προνόμιον, ἀντὶ δέκα χιλιάδων φράγκων καὶ τὸ προσέφερεν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας χάριν καπνοσούργου, ἦτοι πίπας.

Ἡμῖν γνωστὸς εἰς τὸν Ἑλλ. Φιλ. Σύλλογον διότι ἦτο ἡδὴ βραβευμένη ἡ πρώτη συλλογὴ μου ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τῆς Σύμης ἐν τῷ Ζωγραφεῖῳ διαγωνίσματι. Ἦτο καὶ ἡ Αἴγλη συστημένη¹⁴ καὶ τὰ χρο-

νικά της τοῦ α' ἔτους ἐκδεδομένα¹⁵. Ἀντίτυπον κομφῶς δεδεμένον προσέφερον τῷ συλλόγῳ. Ὁ Μ. Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης ἦτο μέλος τοῦ τμήματος τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους ἐν ᾧ ἐσυζητεῖτο ἡ ὑπόθεσις τῶν τελωνείων, διὰ τοῦτο τὸν ἐπεσκεπτόμεν συχνὰ καὶ ἐγνωρίσθη καλῶς καὶ ἠδυνήθη πολὺ παρ' αὐτοῦ. Ἐκαμνε συλλογὴν ἐγγράφων τῶν Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν καὶ τῷ ἔδωκα ὅσα ἐν Σύμῃ καὶ ἀλλαχοῦ εἶχα γνωρίσει καὶ ἀντέγραφον αὐτὰ χάριν ἐκείνου ἐπίτηδες. Μ' ἐβεβαίουν ὅτι εἶχε συλλέξει χιλιάδας ὄλας, κατόπιν ἔμαθα ὅτι πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὴν συλλογὴν ἐκείνην. Τῷ ἔδωκα καὶ ἀντίγραφα καὶ ἔκτυπα τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ὅσας ἕως τοῦ 1875 ἐγνώριζον, ἅς μετὰ πραγματείας του περὶ Σύμης ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ παραρτήματι τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου, οὗ ἦτο τότε θερμοτάτος θιασώτης. Δὲν ἀνέφερε τὸ ὄνομά μας, διότι δὲν ἠθέλησα. Ὁ Ἰπ. Ταυλάριος εἶχε σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀριστάρχου, χάριν τῶν βλέψεών του ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ, καὶ διότι ὁ Ἀριστάρχης ἦτο Μ. Λογοθέτης.

Διαρκούσης τῆς αὐτῆς ἀποστολῆς ἐγνωρίσθη καὶ ἐσχετίσθη στενωῶς μετὰ τοῦ Μανουὴλ Ἰω. Γεδεῶν¹⁶, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ πατρὸς του¹⁷, ὅστις ἦτο πλῆρξουσος τῆς Λέρου, καὶ ὅστις ἦτο ἐγκατεστημένος ἐν Φαναρίῳ, τὸ ἐπάγγελμα ὡν κάλφας ἦτοι ἀρχιτέκτων. Ἦτο καλὸς πατριώτης. Ὁ υἱὸς του Μανουὴλ εἶχεν ἤδη λάβει τὸ πτυχίον του ἐκ τῆς Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ μελετᾷ καὶ νὰ γράφῃ περὶ μεσαιωνολογικῶν. Ἐγνώρισα καὶ ἄλλους πτυχιούχους τῆς αὐτῆς Σχολῆς καὶ ἰδίᾳ τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου Εἰθυβούλη, ὅστις ἤδη εἶναι ὁ Ἐφέσου Ἰωακείμ, εἰς πολλὰς περιστάσεις ἐνοήσας καὶ συνδραμών με. Ὁ Γεδεῶν εὐρὼν πολλοὺς ὁμόφρονas, οἵτινες ἡσκούντο καὶ προελείδιον τὰ καθέκαστα διὰ τοὺς εὐγενεῖς των σκοποὺς, ἔπηξε τὸν σύλλογον τῶν Μεσαιωνικῶν σπουδῶν, ὃν ἐφεξῆς ἐτροποποιεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, καὶ καθὰ ἔλεγον αἱ κακαὶ γλώσσαι τὸν ἠθέλε μέσον διὰ νὰ ἀνευρίσκῃ χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα καὶ βιβλία σπάνια. Ἐννοεῖται ὅτι διώρισε καὶ ἐμὲ μέλος, συνηγόρησα δὲ ἐν τυχοῦσαις περιπτώσει, ὁμολογῶν ὅτι οὐδόλως ἦτο ἀξιόμειπτος ὁ φίλος Γεδεῶν ἂν εἶχεν ὄργανα συλλόγους καὶ φίλους πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἀπόκτησιν χειρογράφων καὶ βιβλίων καὶ ἐγγράφων.

14. Ἰδρῦθηκε τὸ 1872.

15. Χρονικά τοῦ ἐν Σύμῃ Ἀναγνωστηρίου Αἰγλης. Ἔτος πρῶτον 1872 - 1873. Ἀθῆναι, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1874.

16. Βλ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης: «Ὁ Μέγας Χαρτοφύλαξ καὶ Ὑπομνηματογράφος Λέριος Μανουὴλ Ἰωάννου Γεδεῶν (1851 - 1943)», ἙΔωδεκανησιακὰ Χρονικά, 5(1978), σσ. 234 - 243. Τοῦ ἴδιου: «Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων τοῦ Μ. Γεδεῶν (1851 - 1943) στὴ γῆ τῶν προγόνων του», Ἐκκλησία, ΝΘ', 1982, καὶ ἀνάτυπο, ὅπου ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία. Περ. «Λερίκι» (διεύθυνση Ἰ. Μ. Χατζηφώτης), τόμος α', Εἰς μνήμην Μανουὴλ Γεδεῶν, ἐκδ. Ἐνωσις τῶν ἀπανταχοῦ Λερίων «Ἡ Παναγία τοῦ Κάστρου», Ἀθήνα 1986.

17. Βλ. Χατζηφώτης: «Ὁ Μέγας Χαρτοφύλαξ...», ὅπ. παρ., σσ. 234 - 235.

Συνέστησεν ἡμερῖδα ἑβδομαδιαίαν, νομίζω, μικρόσχημον, εἰς ἣν ἔγραφε βιογραφίαν τῆς Σαπφούς Λεοντιάδος καὶ εὐφημοτάτην βιβλιοκρισίαν τῶν «Χρονικῶν τοῦ Ἀναγνωστηρίου Αἴγλης».

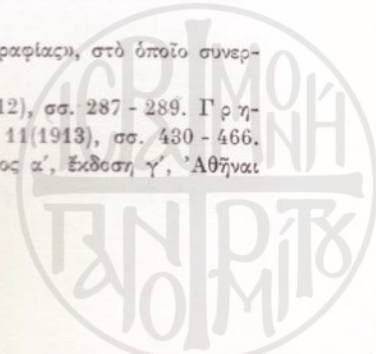
Ἐν τοῖς πρώτοις μοὶ προσέφερε τὸ μικρόσχημον τεῦχος του ὅπερ ἤδη πάντως εἶναι σπανιώτατον.

Τέλος σιγὰ - σιγὰ κατώρθωσε νὰ προαχθῆ καὶ ἔγραφε καὶ ἐξέδωκε πάλιν πολλὰ ἔργα, ἀλλὰ πολλὰ τούτων, ὡς μοὶ ἔλεγε καὶ ὁ Σταῦρος Βουτυρᾶς¹⁸, εἶναι μόνον πολυλογίας περιττῆς πλήρη. Οὐχ ἦττον ὁμως ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ τὰ χρήσιμα. Ἐκεῖνο ὁμως, δι' ὃ ἐλυπούμην, εἶναι ἡ δυσμένεια, ἣν ἔδειξε κατὰ τοῦ Ἀθανασίου Παπαδοπούλου Κεραμέως¹⁹, μόνις ἔφθασεν εἰς Κων/πολιν. Φαίνεται ὁμως ὅτι καὶ τὸν διέβαλεν ἐν πολλοῖς, ἀλλὰ φιλολογικῶς δὲν κατώρθωσε νὰ τὸν βλάψῃ καὶ μόνον ὅτι τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀφήσῃ τὴν Κ/πολιν καὶ νὰ προαχθῆ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Πετροπόλει καὶ νὰ ἀναδειχθῆ ὁ κράτιστος τῶν ἐρευνητῶν, πρὸ τοῦ ὁποῦ ὁ Γεδεὼν φαίνεται νὰ ν ν ο ς σχεδόν.

Ἡμῖν ἔτι εἰς Κ/πολιν, ὅτε διωρίσθην ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς ἑταιρείας τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Σμύρνῃ Ἐδαγγελικῆς Σχολῆς. Ὁ πατήρ μου μοὶ ἔστειλε τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὸ δίπλωμα εἰς Κ/πολιν ἀπύρνητα. Ἐπιστρέφων εἰς Σύμην καὶ διερχόμενος ἐκ Σμύρνης, μετέβην εἰς τὸ Μουσεῖον, οὗ τὸ Προεδρεῖον ἐγνώρισα καὶ ἐσχετίσθην στενῶς μετὰ τοῦ Ἀθ. Π. Κεραμέως ἐπιμελητοῦ τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης, παρ' οὗ παντοιοτρόπως ὠφελήθην. Ἐσχον ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτοῦ μέχρις ὅτου προσεβλήθην ὑπὸ τῆς νόσου, ἣτις τὸν κατέβαλε, φυλάττω τὰς ἐπιστολάς του καὶ ἀντίγραφα πολλῶν τῶν πρὸς αὐτὸν ἰδικῶν μου. Ἀξίζει νὰ δημοσιευθῶσιν ἡμέραν τινα κατ' ἐκλογὴν. Ὁ Κεραμεὺς ἦλθεν εἰς Σύμην ἐν ἔτει 1878, τὸν ἐξένισα εἰς τὸν οἶκον, ὃν μόνις εἶχα περατώσει τῆς ἀδελφῆς μου Κλεάνθης. Ἐφερε μερικὰ χρήματα τῆς ἠγόρασε πλεῖστα ὅσα νομίσματα καὶ ἀρχαιοτάτα παρὰ διαφόρων ὡς μάλιστα παρὰ τοῦ ἀρχαιοκαπήλου Μιχαὴλ Ἀντ. Καστελλοριζίτου ἢ Βογιαζῆ, ὅστις ἀνοήτως ἀγοράζων καὶ πωλῶν καὶ μεταφέρων εἰς Παρισίους ἀρχαιότητας παντοίας καὶ ἐπιγραφὰς ἔχασε τὴν περιουσίαν καὶ τὰ κτήματά του. Ἐλεγεν ὁμως ὅτι τὸν κατέστρεψεν ὁ ἐν Παρισίοις Ὁ φ μ α ν, εἰς ὃν κατέθεσε πλεῖστας ἀρχαιότητας, ἀφοῦ ἐπτώχευσε. Ὁ Κεραμεὺς ἠγόρασε πολλὰς ἀρχαιότητας καὶ παρὰ τοῦ Ἀλεξ. Μιλιοράτου, ὅστις ἐπέισθη νὰ δεχθῆ γραμμάτιόν μου 20φράγκων τριάκοντα πέντε, ἅτινα ἔλειπον τοῦ Κεραμέως,

18. Ὁ λόγιος ἐκδότης τοῦ «Λεξικοῦ Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας», στὸ ὅποιο συνεργάσθηκε ὁ Χαβιαρᾶς περὶ Σύμης κ.λπ.

19. Βλ. Σ π. Ἀ ά μ π ρ ο υ: Νέος Ἑλληνομνήμων, 7(1912), σσ. 287 - 289. Γ ρ η γ ό ρ ι ο Παπαμιχαήλ, περ. «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος», 11(1913), σσ. 430 - 466. Ν. Β. Τ ω μ α δ ά κ η: Κλεις τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας, τόμος α', ἔκδοσις γ', Ἀθήναι 1965, σελ. 102.

εἰπὼν μοι ἀφελῶς: νάφε καὶ μέμνας' ἀπιστεῖν. Μὲ τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιοι ἐστεῖλε τὰ χρήματα ὁ Κεραμεύς, ὅστις μετὰ τινος μῆρας ἐπανῆλθε καὶ ἠγόρασεν ἀρκετάς πάλιν ἀρχαιότητας· τοῦ ἔλειψαν πάλιν δεκαπέντε εἰκοσάφραγκα ἄτινα μοι ἐδάνεισεν ὁ ἰατρὸς Εὐστάθιος Πινατόρος, μὴ καταδεχθεῖς νὰ δεχθῆ γραμματίόν μου.

Φαίνεται ὅτι ὁ Κεραμεύς ἐκέρδισεν ἀρκετά, διότι καὶ πολλὰς ἀρχαιότητας ἔδωκεν ἀκριβὰ εἰς τὸν Ἰωάννην Μισθόν, ὅστις τὰς ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην καὶ εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν.

Ἐχάρισα ὁμῶς καὶ ἐγὼ ἀρκετὰ εἰς τὸν Κεραμέα. Ἦτοι ἐνεπίγραφον μολυβδίνην ἡμίσειαν ἄγκυραν μ' ἐπιγραφὴν Σώτειρα. Χειρογράφον σπονδαῖον τοῦ Ἀρμενοπούλου²⁰. Τῷ εἶχα δώσει καὶ ἄλλο χειρογράφον πρὸς μελέτην, Ὀππιανοῦ ἀλιεντικά μετὰ σχολίων, τὸ ὁποῖον τῷ ἐδώρησα δύο ἢ τρία ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του, καθὼς καὶ ἓνα ἀρχαῖον δακτυλιόλιθον, τὸν ὁποῖον ἐπίσης ἐνταῦθα τῷ ἔδωκα. Μὲ ἠρώτα ἐκ Πετροπόλεως τί νὰ τὰ κάμη καὶ πῶς νὰ μοι τὰ ἐπιστρέψῃ. Ἀπήνησα ὅτι τῷ τὰ δωροῦμαι. Δὲν ἤλπιζα ὅτι θὰ τὸν ἔχανα προῶρως τοιοῦτον φίλον καὶ ἐλυπήθην, διότι ἂν ἔζη θὰ μοι ἀντέγραφεν ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Ὀππιανοῦ τοὺς στίχους περὶ σπογγοτόμων καὶ τὰ σχόλιά των».

Στὸ τέλος τοῦ τετραδίου ὑπάρχουν καὶ μερικὲς ἄλλες ἐνδιαφέρουσες σκέψεις καὶ ἀπόψεις τοῦ Χαβιαρᾶ, κατασταλάγματα μιᾶς ἔντονης καὶ γόνιμης ἀνάμιξης μὲ τὰ κοινά:

«Τὰ πράγματα δὲν ἔρχονται ὅπως μερικοί... κακεντρεχεῖς, ἰδιοτελεῖς φαντασιοκόποι καί... τὰ θέλουσιν καὶ βιάζονται μάλιστα αὐτοὶ νὰ τὰ φέρουσιν κατὰ τὴν... γνώμην των... Ἀπ' ἐναντίας ἔρχονται πάντοτε κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ κατὰ τὴν θέλησιν τῆς θείας προνοίας, ἧτις κάμνει πολλὰ θαύματα. Ἐγενόμην μάρτυς πολλάκις τοιούτων εἰς τὸν βίον. Πολλάκις φίλοι συμπαθοῦντες μοι ἔλεγον: ὁ θεὸς κάτω κάτω κάεται... δὲν κάεται ἀψηλά... δὲν κάεται μακρὰ».

Ἐχει ἀντιγράψει σὲ ἄλλη σελίδα:

«Γῆρας, πόλλ' ἰδὸν τε καὶ παθόν».

«Σύγχρονοι φαντασιολόγοι οἱ χάσκοντες πρὸς μόνον τῶν πραγμάτων ἢ τῶν φράσεων τὴν στιλπνὴν ἐπίφασιν, ὅλως δὲ ἐθελουφλοῦντες πρὸς τὴν ὀφθαλμοφανῆ αὐτὴν τῶν πραγμάτων σαφρίαν».

20. Βλ. Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου: Πρόχειρον Νόμον ἢ Ἐξάβιβλος, ἐπιμέλεια: Κωνσταντῖνος Γ. Πιτσάκης, ἐκδ. «Δωδώνη», Ἀθήνα 1971.

Ἄκόμη σημειώνει ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὁ δάσκαλός του τοῦ συνιστοῦσε καὶ ἔλεγε:

«Γνωμικά, ἅτινα ὁ Α. Κληρίδης, ὅσάκις ἐλάμβανεν ἀφορμὴν, διὰ μακρῶν παρεκβολῶν ἐσχολίαζε καὶ συνίστα ἐπιμόνως σφόδρα.

Νάφε καὶ μέγασ' ἀπιστεῖν.

Φίλει ὡς μισήσων καὶ μίσει ὡς φιλήσων.

Ἄρετὴ ἐφόδιον γήρατος.

Μηδένα ἀνθρώπων κολακεύειν, οὔτε Ἕλληνα, οὔτε βάρβαρον· ἀλλ' ἑαυτοὺς ἱκανοὺς εἶναι τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι, ὅθεν περ ἐστὶ κάλλιστον.

Γνωθὶ σαυτόν.

Σπεῦδε βραδέως.

Καθανοῖσα δέ, κείσεται· οὐ γὰρ πεδέχεις βροδῶν τῶν ἐκ Πιερίας.

Στέργειν τὰ παρόντα, ζητεῖν δὲ τὰ βελτίω».

